

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

36E JAARGANG

WOENSDAG 5 DECEMBER 1951

No 1803

COMMISSIE VAN REDACTIE

*Ch. Glasz; H. W. Lambers; J. Tinbergen;
F. de Vries; C. van den Berg (secretaris)*

Redacteur-Secretaris: A. de Wit.

Assistent-redacteur: J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË

*J. E. Mertens; R. Miry; J. van Tichelen;
R. Vandeputte; F. Versichelen.*

INHOUD

	Blz.
E.P.U. en Benelux door Dr J. Kymmell	892
Verhouding tussen de Wet Goederenvervoer Binnenscheepvaart en de Rijnvaartacte door Jhr Mr W. J. M. van Eysinga	894
Het kernprobleem van het rechtsherstel nopens effecten (I) door Prof. Mr A. van Oven ..	897
Koop van aandelen met dividend door Mr Dr H. D. M. Knol	900
De ontwikkeling van de Nederlandse kunst- stoffenindustrie (I) door Drs H. F. J. Freutel	901
London Letter door Henry Hake	905
Boekbespreking:	
Dr L. Hornstra Sr: De mens in de organisatie van de arbeid, bespr. door Mr M. H. K. v. d. Graaf	906
Geld- en kapitaalmarkt	906
Statistieken:	
Bankstaten	907
Indexcijfers van bruto-lonen en salarissen van mannelijke arbeidskrachten in Neder- land	907

Dezer dagen

grote omzet in letters, niet alleen van chocolade. De „N.A.T.O.” heeft nog moeite om „Plan Plevén” zonder haperen te spellen; naar verluidt stokt het zelfs bij de Fransen. De andere befaamde lettercombinatie „O.E.E.C.” heeft weer eens een vermanend woord laten horen: de inflatie blijft dreigen. Het doet — met vooraf inroepen der clementie voor een wellicht oneerbiedig beeld — denken aan het regelmatig en droefgeestig geluid van de misthoorn, ook een nuttig geluid, dat zelden door de betrokkenen wordt geapprecieerd.

Hoe vaart de tweelettercombinatie „U.N.”? In diepe stilte, als het ware met omwoelde riemen, want de grote vier zijn bij elkaar met een buitenpartijdig stuurman in een gesloten commissie. Geldt thans binnen besloten muren het „Makkers, staakt uw wild geraas”? We weten het niet, doch, zoals de kinderen, we hopen. Een kinderhand is gauw gevuld.

Enige twijfel kan aangaande het laatste rijzen, wanneer, naar „The New Statesman and Nation” van 1 dezer berekent, blijkt, dat één van elke drie Canadese bomen die tot papier wordt gemalen dient om tot „comic boek” te worden verwerkt, de superbloedige bijdrage tot de Amerikaanse kinderlectuur. Het Europese voorlichtingswezen, hoezeer in ootmoed van eigen feilen overtuigd, zou met wat blaadjes van deze stapel misschien groter sociaal nut kunnen stichten.

Sociaal nut en sociale kosten, het zijn moeilijk vast te nagelen begrippen, waarvoor de Zweedse Regering zich ziet gesteld, ook al door de hausse in de papierprijzen. Doch ditmaal omdat men vreest er te dik van te worden. Een conjunctuurbelasting wordt overwogen om de inflationistische doorwerking van de winsten in de houtindustrie tegen te gaan. Ook denkt men aan een uitvoerbelasting.

Uitvoerbelasting; kan men het neerschrijven zonder de gard te duchten? De „Benelux”, een lettercombinatie, die er van het liggen niet beter op wordt, vertoont een licht craquelé ten gevolge van de Belgische uitvoerheffingen. De „né-lux” kant zich in dit geval tegen de „be”; in deze dagen van onderlinge goedgeefsheid hoopt men het goede, altijd gezien van het eigen land uit.

Bij dit laatste gezichtspunt lijken ook de Britten zich goed te voelen. De ernstige pogingen om continentale lettergroepen — zoals Straatsburg — economische en politieke inhoud te helpen geven hebben zij, om in de sfeer van de „understatement” te blijven, niet gesteund.

„Santa Claus lives”, Marianne zal het moeten beamen. Is niet juist een tranche van de Amerikaanse hulp bekend gemaakt, voldoende om de kernplannen van de Franse Regering te kunnen doorvoeren? En heeft John Lewis niet zijn medewerking toegezegd, opdat meer Amerikaanse kolen het Europees tekort zullen kunnen verkleinen?

Het is geen volle gulle maan, waaronder wij ons dierbaar, commercieel, feest gaan vieren. Wij hebben reeds geleerd dankbaar te zijn, als de lucht niet overal bewolkt is.

ASSOCIATIE CASSA

KASSIERSINSTELLING

OPGERICHT IN 1806

Bewaarneming van Effecten

HEERENGRACHT 179 • AMSTERDAM-C

HAV BANK - SCHIEDAM

COLLECTIEVE PENSIOEN-VERZEKERING

Nationale Handelsbank, N.V.

Amsterdam — Rotterdam — 's-Gravenhage

Alle Bank- en Effectenzaken

R. MEES & ZONEN

ANNO 1720

Bankiers & Assurantie-Makelaars

ROTTERDAM

's-Gravenhage, Delft, Schiedam, Vlaardingen,
Amsterdam (alleen Assurantie)

BERICHT

In „E.-S.B.” van 7 Nov. j.l. werd bijgesloten een formulier G 69 van de Postcheque- en Girodienst, door middel waarvan onze donateurs, leden en abonné's ons kunnen machtigen tot het jaarlijks automatisch van hun Nederlandse postrekening doen afschrijven der aan het N.E.I. verschuldigde bedragen. Gaarne doen wij bij dezen nogmaals een beroep op uw medewerking, aangezien automatische afschrijving voor u en voor ons een belangrijke vereenvoudiging betekent. Eventueel verloren gegane formulieren kunnen door ons worden vervangen.

*Opdrachten voor het volgende nummer
dienen uiterlijk 11 December 11 uur
v.m. in ons bezit te zijn.*

met papier geïsoleerde kabels
voor zwakstroom en sterkstroom
koperdraad en koperdraadkabel
kabelgarnituren, vulmassa en olie

NK F

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEK
DELFT

DE ARTIKELLEN VAN DEZE WEEK

Dr J. KYMMELL, E.P.U. en Benelux.

De E.P.U. is het fundament geweest en de voorwaarde voor wat sinds Juni 1950 van de economische unie kon worden gerealiseerd. Omgekeerd heeft de Benelux als zodanig geen enkele betekenis gehad voor de E.P.U. Het compensatie- en verrekeningsmechanisme van de E.P.U. is voor het financieren van het Benelux-tekort onmisbaar. Voor verwezenlijking van de complete economische unie zal het beleid van de Nederlandse en Belgische Regering er daarom primair op gericht moeten zijn de voortzetting van de E.P.U. na 1 Juli a.s. te helpen bewerkstelligen. Een volledige realisatie van de Benelux betekent geen oplossing voor het probleem van de Belgische crediteurpositie in de E.P.U.: hoe interessanter de volledige unie van de Benelux-landen voor de E.P.U. zou zijn, des te onmogelijker is juist de verwezenlijking er van. De instandhouding en goede functionering van de E.P.U. hangt, wat Nederland en de B.L.E.U. betreft, niet af van de Benelux als zodanig, doch alleen van de politiek en positie van beide landen individueel. Op het ogenblik stelt de Belgische crediteurpositie de E.P.U. voor een groot probleem. Daar het niet waarschijnlijk lijkt, dat het Belgische surplus ten gevolge van de tot dusver genomen maatregelen, na 1 Januari min of meer verdwenen zal zijn, blijft de vraag, op welke wijze het Belgisch surplus in 1951 a) zoveel mogelijk kan worden verlaagd en geëlimineerd en b) voor zover toch aanwezig kan worden gefinancierd. Op deze vraag gaat schr. nader in.

Jhr Mr W. J. M. VAN EYSINGA, Verhouding tussen de Wet Goederenvervoer Binnenscheepvaart en de Rijnvaartacte.

Het vervoer van goederen door Nederlandse binnenschepen ook binnen Nederland op de wateren, waarop de Acte van Mannheim van 1868 van toepassing is, behoeft geen vergunning en voor zover de Wet Goederenvervoer Binnenscheepvaart voor dat vervoer zodanige vergunning wèl beoogt voor te schrijven, strijdt zij met de Rijnvaartacte en behoort dus buiten toepassing te blijven.

PROF. Mr A. VAN OVEN. Het kernprobleem van het rechtsherstel nopens effecten (I).

Allereerst geeft schr. een uiteenzetting van het wettelijk systeem. Onderscheiden worden drie belangrijke rubrieken van geschillen, t.w. de geschillen omtrent de eigendom van effecten en die, welke voortspruiten uit de omstandigheid, dat in vele gevallen de bij het eigendomsgechil in het ongelijk gestelde partij zal trachten zijn schade op een of meer derden te verhalen (regres- en schadevergoedingsacties). Na enige opmerkingen omtrent de betekenis van art. 59 van het Besluit herstel rechtsverkeer te hebben gemaakt, gaat schr. in op de zgn. „korte-ketting-gevallen”, de gevallen, waarin reden is om aan de goede trouw van de tegenwoordige bezitter te twifelen uit hoofde van de persoon, van wie hij verkreeg. Deze eigendomsgechillen zullen worden uitgevochten op het terrein van art. 53 lid 5. Schr. wijst dan vervolgens op het uitzonderlijk grote belang van de betekenis der „gehoudenheids”-bepaling van dit artikel. Het is de toepassing der gehoudenheidsbepaling, waarom uiteindelijk de gehele materie van het effectenrechtsherstel zal blijken te draaien.

Mr Dr H. D. M. KNOL, Koop van aandelen met dividend.

Schr. betoogt in dit artikel, dat de koper van een aandeel het (evenredige) dividend, in de koers, onder normale omstandigheden tot stand gekomen, begrepen, niet als vrucht, maar als vermindering van de betaalde prijs moet beschouwen.

Drs H. F. J. FREUTEL, De ontwikkeling van de Nederlandse kunststoffenindustrie (I).

Economisch geïnteresseerden, die geen direct contact met de kunststoffenindustrie hebben, vragen zich wellicht af in hoeverre de industriële ontwikkeling, die met de opkomst van de plastics (kunststoffen) gepaard is gegaan, van belang is. Tevens rijst dan de vraag, hoe het in Nederland met de industriële activiteit op dit terrein is gesteld. In een tweetal artikelen worden enkele aspecten van de industriële expansie op kunststoffengebied belicht en wordt een overzicht van de groei van de kunststoffenindustrie in Nederland gegeven. In dit eerste deel deelt schr. allereerst en ander mede over de aard van de kunststoffen. Vervolgens wordt de ontwikkeling geschetst van de chemische industrie en van de kunststoffenindustrie; daarna gaat schr. uitvoerig in op de ontwikkeling van de productie van kunststoffen en de benodigde grondstoffen in Nederland.

— SOMMAIRE —

Dr J. KYMMELL, L'U.E.P. et Benelux.

Depuis Juin 1950, l'U.E.P. a été la base et la condition pour ce qui a pu être réalisé de l'Union Economique. D'autre part Benelux n'a pas eu d'utilité pour l'U.E.P. Une réalisation complète de Benelux ne résout pas le problème qui réside dans le fait que la Belgique occupe la position de créateur dans l'U.E.P. Plus la réalisation de l'Union complète des pays de Benelux revêt d'intérêt pour l'U.E.P., moins sa réalisation se révèle possible. Le maintien et le bon fonctionnement de l'U.E.P. ne dépendent pas, en ce qui concerne les Pays-Bas et l'U.E.B.L., de l'Union économique des Pays-Bas et de l'U.E.B.L., mais seulement de la politique appliquée et de la position occupée par ces pays individuellement. L'auteur examine: a) de quelle manière l'excédent belge pour 1951 peut être diminué et éliminé; b) de quelle manière il peut être financé s'il se maintient.

Jhr Mr W. J. M. VAN EYSINGA, Les rapports entre la loi: Goederenvervoer Binnenscheepvaart et l'Acte de Mannheim.

Le transport des marchandises par bateau d'intérieur néerlandais dans les eaux néerlandaises, auquel s'applique l'Acte de Mannheim de 1868, ne nécessite pas d'autorisation. Pour autant que la loi en question prévoit pareille autorisation pour un tel transport, la loi „Goederenvervoer Binnenscheepvaart” est en contradiction avec l'Acte de Mannheim et elle ne peut donc pas être appliquée.

Prof. Mr A. VAN OVEN, Le problème crucial de la réparation en faveur des actions (I).

Mr Dr H. D. M. KNOL, L'achat d'actions à dividende.

L'acheteur d'une action ne doit pas considérer le dividende, incorporé dans le cours formé sous des circonstances normales, comme un bénéfice mais comme une diminution du prix d'achat.

Drs H. F. J. FREUTEL, Le développement de l'industrie de matières synthétiques aux Pays-Bas (I).

L'auteur fournit dans cet article quelques renseignements sur la nature des matières synthétiques. Il esquisse le développement de l'industrie chimique et de l'industrie de matières synthétiques. Ensuite il traite du développement aux Pays-Bas de la production des matières synthétiques et de leurs matières premières.

E.P.U. en Benelux

Indien we de kranten mogen geloven zal in afzienbare tijd wederom een Benelux-ministerconferentie worden gehouden, welke opnieuw onder de ogen zal moeten zien in hoeverre het „pièce de résistance” van de Benelux, de economische unie, verwezenlijkt kan worden of althans nader tot verwezenlijking kan worden gebracht. Ter sprake zou daarbij onder andere komen het Unie-statuuut, een soort huwelijksformulier voor beide partners.

Deze plannen rechtvaardigen nogmaals bezinning op de relatieve betekenis van de verwezenlijking van de complete economische unie met België en Luxemburg, vooral in verhouding tot dat grotere verband, waartoe beide landen behoren, t.w. de E.P.U.

De relatie tussen de E.P.U. en de Benelux is tot nu toe — dit dient hier openlijk erkend — wel een zeer eenzijdige geweest, in die zin, dat de E.P.U. het fundament is geweest en de voorwaarde voor wat sinds Juni 1950 van de economische unie kon worden gerealiseerd, doch dat omgekeerd de Benelux als zodanig geen enkele betekenis heeft gehad voor de E.P.U. Ja, een korte tijd is de Benelux zelfs als een gevaar voor een goede functionering van de E.P.U. beschouwd!

Bezien wij deze twee kanten van de relatie Benelux en E.P.U. in het kort wat nader.

De betekenis van de E.P.U. voor de Benelux.

Het behoeft tegenwoordig eigenlijk geen herhaling meer, dat de verrekeningsmogelijkheid, welke door de E.P.U. werd geschapen, een uitkomst is geweest voor het wegwerken van het bilaterale tekort van Nederland t.o.v. de B.L.E.U., een tekort dat groter werd naarmate het ideaal van de economische unie, t.w. de algehele vrijheid van het goederen-, diensten- en betalingsverkeer; dichter werd benaderd. Een tekort, dat in de jaren 1945/50 achtereenvolgens is gefinancierd met Belgisch credit, Nederlands goud en dollars en trekkingsrechten uit de Marshallhulp. Aangenomen moet worden, dat ook de komende jaren een bilateraal tekort de consequentie zal zijn van een behoorlijke vrijheid in het onderlinge verkeer. Ook indien Nederland er in zou slagen het thans bereikte evenwicht t.o.v. de E.P.U.-landen als groep globaal te handhaven. Ondanks het actieve saldo jegens de E.P.U. sinds Augustus bedroeg het tekort in het handelsverkeer met de B.L.E.U. in 1951:

Januari/Juni	f 72,3 mln per maand
Juli	f 71 mln per maand
Augustus	f 50 mln per maand
September	f 39 mln per maand

Juist in een dergelijke omstandigheid treedt aan het daglicht hoe onmisbaar het compensatie- en verrekeningsmechanisme van de E.P.U. is voor het financieren van het Benelux-tekort.

Wil de Regering dus de economische unie met de B.L.E.U. vollediger verwezenlijken dan thans het geval is — om motieven waarop hier niet nader behoeft te worden ingegaan — dan zal haar beleid er toch *primair* op gericht moeten zijn de voortzetting van de E.P.U. na 1 Juli a.s. te helpen bewerkstelligen. Ditzelfde geldt voor de Belgische Regering.

De betekenis van de Benelux voor de E.P.U.

Omgekeerd is de Benelux, of althans de tot nu toe verwezenlijkte Voor-unie, zoals opgemerkt, noch voor de totstandkoming, noch voor de functionering van de E.P.U. van noemenswaardig belang geweest. Eerder het tegendeel. Toen in de zomer van dit jaar België het plafond van zijn credietmarge bereikte, werd dit, vooral van Engelse zijde, in sterke mate geweten aan de Benelux; d.w.z. aan de extra liberalisatie tussen de Benelux-landen

onderling en het daarmee samenhangende enorme surplus van België t.o.v. Nederland. Mede op grond van deze critiek, doch in hoofdzaak uiteraard, omdat Nederland dit tekort niet meer kon financieren, zijn door Nederland, in overleg met België, maatregelen genomen om het effect van deze extra intra-Beneluxliberalisatie binnen bepaalde grenzen te houden.

Tezelfdertijd echter sloeg het Nederlandse tekort in de E.P.U. om in een surplus, ten gevolge van een aantal factoren, welke met de Benelux als zodanig weinig uitstaande hadden, zoals o.a. een aantal eenmalige betalingen, de speculatie tegen het pond sterling en de Franse franc, een intering op voorraden, seizoensexporten en last not least de sinds Januari 1951 genomen credietbeperkingsmaatregelen.

Dit teruglopen van de Nederlandse schuld jegens de E.P.U. heeft aldaar de aandacht afgeleid van de Benelux. De Belgische overschotten jegens de E.P.U. bleven echter en liepen zelfs op. Daardoor is thans de Belgische positie het zorgkind in de E.P.U. geworden.

Hier mag de vraag aan de orde worden gesteld, of een volledige realisatie van de Benelux soms een oplossing zou kunnen zijn voor het probleem van de Belgische crediteurpositie in de E.P.U. Helaas moet deze vraag ontkennend worden beantwoord. Dit kan heel in het kort als volgt worden aangetoond. Een volledige unie impliceert een volledige en onbeperkte inwisselbaarheid van guldens en Belgische francs, d.w.z. ook de monetaire unie. Dit staat trouwens in het concept-unieverdrag. Voor het buitenland en dus ook voor de E.P.U. zou dit betekenen, dat Belgische francs en guldens — in een bepaalde verhouding — hetzelfde zijn. Deze identiteit van beide valuta, die, bijv. in een gemeenschappelijke rekening bij de E.P.U. tot uiting zou kunnen komen, is alleen van belang en aantrekkelijk voor de E.P.U. indien daardoor de Belgische surplussen zouden verdwijnen en de afgifte van goud aan België uit dien hoofde niet meer nodig zou zijn. Zolang het Belgische exportoverschot t.o.v. de E.P.U. als zodanig blijft — en er is geen aanleiding om te veronderstellen dat juist een 100 pCt economische unie met Nederland hieraan een einde zou maken — zou het verdwijnen, of gedeeltelijk verdwijnen, van het daarmee samenhangende surplus t.o.v. de E.P.U. alleen mogelijk zijn, indien het geheel of gedeeltelijk zou worden gecompenseerd door een Nederlands tekort t.o.v. de E.P.U. Men bedenke, dat een dergelijke compensatie per definitie mogelijk is zodra de economische unie volledig is gerealiseerd.

Hoe kleiner het Nederlandse tekort jegens de E.P.U. hoe geringer het effect van deze compensatie ten voordele van de E.P.U. Hoe groter het Nederlandse tekort, hoe groter het belang voor de E.P.U. . . . doch anderzijds hoe onaantrekkelijker voor België, dat immers in plaats van goud of vorderingen op de E.P.U. op deze wijze alleen maar guldens zou krijgen, welke ook na omwisseling in Belgische francs in België besteed zouden worden, hetgeen inflatoir zou werken in België. Een dergelijke monetaire politiek van de Belgische Regering terwille van de unie met Nederland moet heden ten dage volstrekt onmogelijk worden geacht.

Hoe kleiner het Belgische surplus, hoe minder dit laatste probleem speelt, maar des te onbelangrijker is ook de volledige Benelux, inclusief dus de monetaire unie, voor de E.P.U.

Geconcludeerd moet daarom worden, dat hoe interessanter de volledige economische unie van de Benelux-landen voor de E.P.U. zou zijn des te onmogelijker de verwezenlijking er van juist is.

De Belgische positie in de E.P.U.

Uit deze conclusie volgt tevens, dat de in standhouding en goede functionering van de E.P.U. wat Nederland

en de B.L.E.U. betreft niet afhangt van de Benelux als zodanig, doch alleen van de politiek en positie van beide landen individueel. De Nederlandse positie is de laatste maanden gelukkig sterk verbeterd, zodat deze hier ditmaal buiten beschouwing moge blijven. Zoals hiervoor werd geconstateerd, is het op het ogenblik de Belgische crediteurpositie, die de E.P.U. voor een groot probleem stelt.

Het is een verheugend verschijnsel, dat de Belgische Regering bereid is gebleken een aantal binnenlandse maatregelen te nemen met het doel dit maandelijks overschot te drukken. Zo is de goederenuitvoer thans volledig onderworpen aan een stelsel van voorafgaande uitvoervergunningen; van de exportopbrengst wordt 5 pCt enkele maanden geblokkeerd; de re-export van dollargoederen is onder toezicht gesteld; de kapitaalexport naar de E.P.U.-landen is vrijgegeven. Ook heeft België zich bereid verklaard lid te blijven van de E.P.U. en zoodoorgoedigen zijn quotaplafond crediet te verlenen. Overeengekomen is, dat voor het vierde kwartaal 1951 België maximaal \$ 80 mln zal ontvangen in de vorm van goud en dollars en voor het bedrag, dat zijn overschot groter is, crediet zal verlenen.

Voor de periode na 1 Januari a.s. is echter nog geen regeling getroffen, hetgeen betekent, dat België dan voor zijn volledige surplus recht op goud heeft. Dit zal waarschijnlijk een onhoudbare consequentie voor de andere E.P.U.-leden zijn, gezien het bedrag van het Belgische surplus. Immers, het lijkt niet waarschijnlijk, dat het surplus ten gevolge van de tot dusverre genomen maatregelen, na 1 Januari min of meer verdwenen zal zijn. Reeds sinds 1945 is de Belgische franc een notoir schaarse valuta in Europa (incl. het sterlinggebied). Door een aantal factoren, welke slechts gedeeltelijk als „van tijdelijke aard” kunnen worden bestempeld, is het maandelijks surplus de laatste tijd extra hoog geweest (o.a. speculatie tegen pond sterling en Franse franc). De export bereikte in October II. een nieuw record, nl. B.fr. 12.500 mln. De toegenomen export van in prijs sterk gestegen walsrijproducten, vooral naar het sterlinggebied, speelt hierbij een belangrijke rol. Deze export is een gevolg van het grotere Engelse staalverbruik ten behoeve van de defensie. Hoe lang de tijdelijkheid van deze verhoogde Belgische export zal duren, moet derhalve nog blijken.

Blijft daarom de vraag, op welke wijze het Belgisch surplus in 1951 1) zoveel mogelijk kan worden verlaagd en geëlimineerd en 2) voor zover toch aanwezig, kan worden gefinancierd.

Laatstgenoemd probleem zal waarschijnlijk, zoals in de afgelopen jaren, wel weer voor een deel door middel van de Amerikaanse hulp worden opgelost, bijv. in de vorm van „off-shore”-dollars voor aankopen met een militair karakter.

Daarnaast blijft het echter nodig het vraagstuk van het reduceren van het Belgische overschot aan te pakken.

De tot nu toe genomen Belgische maatregelen zijn voornamelijk gericht tegen het op verschillende manieren in België binnenvluchtende buitenlandse kapitaal. Daarnaast worden ook wel bepaalde exporten gecontingenteerd, doch dit geschiedt eenzijdig en alleen indien dit aantrekkelijk voor België zelf is.

Een voorbeeld hiervan vormt het afremmen van de export van walsrijproducten naar Nederland, hetgeen behalve een gunstig effect voor de E.P.U.-rekening ook het voordeel biedt, dat elders, bijv. in Zuid-Amerika, hogere prijzen kunnen worden gemaakt.

Vooropgesteld moet worden, dat de meer fundamentele maatregelen, welke na 1 Januari genomen zouden moeten worden, zoveel mogelijk in onderling overleg binnen E.P.U.-verband moeten worden genomen.

Ogenscheinlijk ligt het voor de hand, vooral gezien de visie van zekere financiële kringen in België, de oplossing te zoeken in een pariteitswijziging van de Belgische franc, t.w. een appreciatie. Hiertegen zal echter van de zijde

van de industrie zeker verzet rijzen. Bovendien biedt het geen enkele oplossing voor het Belgische dollarprobleem. Integendeel.

Aantrekkelijker lijkt het in het E.P.U.-verband de „scarce currency” procedure, neergelegd in de Statuten van het Internationale Monetaire Fonds, in te voeren. Deze procedure voorziet in een officiële schaarsverklaring van een bepaalde valuta gevolgd door in gezamenlijk overleg vastgestelde invoerbepalingen. Het non-discriminatoire liberalisatiebeginsel, vervat in de liberalisatiecode waarmee de E.P.U. zo nauw is verbonden, maakt een weer instellen door elk land van importrestricties, welke uitsluitend zullen gelden voor België, weinig aantrekkelijk. De E.P.U.-maatregelen na een dergelijke schaarsverklaring zouden daarom van andere aard moeten zijn en de vraag rijst, of het niet aantrekkelijker zou zijn de thans door België ingestelde blokkering van een deel van de exportopbrengst om te zetten in een heffing. Deze heffing zou dan namens de E.P.U. moeten geschieden en de opbrengst daarvan zou moeten worden gestort in een fonds, dat periodiek tussen België en de andere E.P.U.-leden zou moeten worden verdeeld.

De inelasticiteit van de vraag naar Belgische exportproducten zou ten gevolge kunnen hebben, dat een kleine heffing — welke dan natuurlijk aan de afnemers wordt doorberekend — resulteert in een grotere exportopbrengst in Belgische francs dan werd verkregen vóór de heffing. De hoogte van de heffing en de verdelingsregeling van de opbrengst er van moet daarom zodanig zijn, dat in elk geval het tekort aan Belgische francs van de E.P.U. kleiner wordt.

Daarnaast blijft de mogelijkheid bepaalde quantitative uitvoerbepalingen voor België in te stellen, doch ook dit dient, zoals reeds betoogd, in onderling overleg te geschieden. Opgemerkt zij, dat een verdere verruiming van de invoer in België of een verlaging van de tarieven nauwelijks meer mogelijkheden biedt.

Tenslotte moet volledigheidshalve nog de aandacht gevestigd worden op de specifiek binnenlandse economische maatregelen, waarmee de Belgische Regering haar betalingsbalanspositie zou kunnen beïnvloeden, zoals de loon- en prijspolitiek, de rente- en begrotingspolitiek. Door het Verbond der Belgische Nijverheid zijn reeds voorstellen ten dezen gepubliceerd, o.a. inhoudende een verlaging van het disconto en een verruiming van de credietverleningsmogelijkheden aan het bedrijfsleven. Deze maatregelen vallen echter volgens de huidige opvattingen buiten de competentie van de bemoeiingen van het bestuur van de E.P.U.

Conclusie.

De conclusie uit het voorgaande moet zijn, dat wat Nederland betreft de economische unie met België *uit internationaal monetair en handelspolitiek oogpunt* bij lange na niet zo belangrijk en belangwekkend is als de E.P.U. Ja, eigenlijk zelfs nauwelijks interessant is. Veel perspectief deze unie in afzienbare tijd te verwezenlijken, is er niet. Dit betekent echter geenszins, dat de andere aspecten van de Benelux, of, wat Nederland betreft, de verhouding met België en Luxemburg, niet belangrijk zouden zijn. Behalve op de contacten op cultureel, sociaal, technisch en juridisch gebied zij hier vooral gewezen op de samenwerking op het gebied van de buitenlandse politiek en de defensie.

In het voorgaande is het gehele probleem van de economische consequenties van de verhoogde defensie-inspanning en de vraag, of de E.P.U. dienstbaar gemaakt zal kunnen worden aan de internationale verrekening van de defensie-financiering, als vallend buiten het bestek van dit artikel, bewust niet aangeroerd.

Zou nu op het punt van de bewapeningsproductie niet een zekere taakverdeling met de Belgen kunnen worden uitgewerkt?

Ondanks het feit, dat op het gebied van de industriële samenwerking tot op heden geen spectaculaire resultaten zijn behaald en een regeling van een coördinatie van de investeringspolitiek op overheidsniveau, op niets is uitgelopen, ligt de toekomst van de Benelux toch voornamelijk in de richting van een zekere integratie van bepaalde industrieën.

Een nauwere samenwerking op het gebied van de militaire productie zou wellicht een passend uitgangspunt voor een ontwikkeling in die richting kunnen worden. Hierbij mag niet uit het oog worden verloren, dat het aantrekken van Belgische investeringen hier te lande zowel uit overwegingen van monetaire aard als ook uit een oogpunt van industrialisatie in het algemeen, voor Nederland zeer aantrekkelijk kan zijn.

Velsen.

Dr J. KYMMELL.

Verhouding tussen de Wet Goederenvervoer Binnenscheepvaart en de Rijnvaartacte

Op een vraag van de voorzitter van de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Rotterdam aan Jhr Mr W. J. M. van Eysinga om zijn oordeel te mogen vernemen over de verhouding tussen de Wet Goederenvervoer Binnenscheepvaart 1951 en de Rijnvaartacte, heeft deze als volgt geantwoord.

De Wet Goederenvervoer Binnenscheepvaart is het getrouwe evenbeeld van de Wet Autovervoer Goederen. Tèzamen beogén de twee wetten het gehele goederenverkeer binnen ons land, afgezien van het spoorwegvervoer, te regelen. Er is zelfs overwogen of auto- en scheepvaartverkeer niet in één en dezelfde wet behoorden te worden geregeld, zoals in het begin der Memorie van Toelichting door de Minister van Verkeer en Waterstaat wordt vermeld¹⁾. Maar scheepvaartverkeer is nu eenmaal geen autoverkeer; daarom heeft de wetgever rekening gehouden. Er zijn dus verschillen tussen de twee wetten, waarvan het belangrijkste wel dit is, dat bij de autowet de wetgever geheel vrij was te regelen zoals hem juist leek, omdat het goederenvervoer per auto binnen Nederland een zaak is, die in wezen binnen de uitsluitende bevoegdheid valt van ons land, zoals het heet in de vertaling van art. 2 onder 7 van het Handvest der Verenigde Naties, terwijl bij het vervoer per binnenschip was rekening te houden met bestaande verdragen, waarvan de Rijnvaartacte ten slotte met zoveel woorden in de wet werd vermeld. In zijn Memorie van Toelichting stelt de Minister van Verkeer en Waterstaat vóór, dat de beginselen van deze Acte door de Regering uiteraard bij voortdurende worden onderschreven.

Afgezien van het genoemde verschil en nog een enkel ander lopen de twee wetten evenwijdig; opzet en artikelenreeks zijn nagenoeg dezelfde. Tèzamen moeten zij het gehele binnenlandse auto- en scheepsvervoer van goederen regelen, waarbij elk verdrag, dat een deel van het vervoer per schip onttrekt aan de uitsluitende regelingsbevoegdheid van ons land een discriminatie zou betekenen tussen de twee vervoerstakken, een discriminatie, die een belemmering vormt voor de beoogde orde in het vervoerswezen²⁾.

Het is misschien de zeer ver gaande paralleliteit tussen de twee wetten, die er toe heeft geleid, dat de wet op het scheepsvervoer evenals die op het autovervoer de mede-ondertekening slechts draagt van de Minister van Verkeer en Waterstaat, terwijl bij de hele behandeling der eerst-

Naschrift.

Inmiddels is een speciale ministerconferentie gehouden, uitsluitend gewijd aan een bespreking van de door België voorgenomen exportheffing op een aantal goederen. Het doel van deze heffing, waarvan de opbrengst volledig in de Belgische Schatkist moet vloeien, is uitsluitend het verkrijgen van de middelen, nodig om de zojuist toegestane loonsverhoging van staatswege te financieren. Aangezien de heffing alleen wordt ingesteld op zgn. „sterke” goederen, moet worden verwacht, dat de exporteurs deze heffing volledig zullen afwentelen op de buitenlandse afnemers, zonder dat deze daarom echter minder zullen kopen. Het gevolg hiervan zal zijn, dat de Belgische exportopbrengst nog groter zal zijn en dus ook het surplus t.o.v. de E.P.U. Een dergelijke gedragswijze kan, uit E.P.U.-oogpunt alsook uit Benelux-oogpunt, niet scherp genoeg worden veroordeeld. Het ontbreekt er nog maar aan, dat België straks voor dit surplus goud gaat eisen van de E.P.U.

genoemde wet de stem van de Minister van Buitenlandse Zaken slechts zeer indirect is doorgedrongen. Deze was ook niet aanwezig, toen de genoemde Kamercommissie het wenselijk achtte mondeling met zijn ambtgenoot van Verkeer en Waterstaat in overleg te treden. Dit overleg is wél door enige raadslieden van deze laatste bijgewoond, maar zelfs niet door een vertegenwoordiger van de Minister van Buitenlandse Zaken, terwijl toch de toepasselijkheid der wet op de Rijnvaart als eerste zeer belangrijk onderwerp ter bespreking stond.

De Wet Goederenvervoer Binnenscheepvaart beoogt het gehele binnenscheepvaartbedrijf afhankelijk te stellen van een overheidsvergunning, waarvoor het omvangrijke administratieve apparaat moet dienen, dat de 67 artikelen der wet en al hun uitvoeringsbepalingen in uitzicht stellen. Het vervoeren zonder vergunning is strafbaar als economisch delict (art. 63). De wet bepaalt er zich dus niet toe aan de vrij, zonder vergunning varende Rijnvloot zekere verplichtingen op te leggen — wat op zich zelf reeds strijd met de acte kan opleveren — maar gaat verder door het gehele varen der vloot afhankelijk te stellen van een overheidsvergunning met den aankeve van dien. Het blijve in het midden, of het administratieve vergunningsapparaat voldoende zekerheid aan het bedrijf laat om zonder voortdurende mogelijke overheidsinmenging het bedrijf te kunnen uitoefenen.

Uitgezonderd van de verplichting om vergunning te hebben is slechts het vervoer, voor zover het geschiedt op de wateren, waarop de Rijnvaartacte van toepassing is, met binnenschepen van onderdanen van andere staten dan Nederland en van rechtspersonen opgericht naar buitenlands recht (art. 2 lid 3).

Is die uitzondering voldoende dan wel te krap toegemeten? Is zij in overeenstemming met de Rijnvaartacte?

Het is duidelijk, dat de Minister van Verkeer en Waterstaat alles gedaan heeft om de Rijnvaartacte zo uit te leggen, dat zij zo min mogelijk beletsel in de weg legt aan de toepassing der wet op het gehele binnenlandse vervoer te water, op het gehele gebied, waarvoor ook de autovervoerwet geldt. Zij moet dus ook gelden voor een zo belangrijk vaarwater als de Rijn en zijn uitmondingen. Met grote duidelijkheid heeft de Minister van Verkeer en Waterstaat zich op dit punt uitgelaten, bijv. in zijn Memorie van Antwoord en tijdens zijn mondeling overleg met de Commissie voor Verkeer en Waterstaat uit de Tweede Kamer.

Wat zegt nu de Rijnvaartacte met een zelfde duidelijkheid?

¹⁾ Vgl. Bijl. Hand. Staten-Generaal 1949-1950, no 1.776.

²⁾ Vgl. de Minister van Verkeer en Waterstaat blijkens het verslag der Tweede Kamercommissie voor Verkeer en Waterstaat van 3 Juli 1951.

Volgens art. 1 der Rijnvaartacte is het vervoer van goederen op de Rijn en zijn uitmondingen van boven tot beneden vrij voor de schepen van alle natiën. Onder „alle natiën” valt ook Nederland; Nederlandse schepen kunnen dus op die wateren goederen vrij vervoeren zonder daartoe vergunning te behoeven. Dit is de quintessens van de bij tractaat gewaarborgde vrije vaart op de Rijn. Zijn internationale rechtsregime en zijn benaming als internationale rivier, zij spreken juist hierin het sterkst, dat sedert het congres van Wenen tot en met de laatste wijzigingen in de Rijnvaartacte na de eerste wereldoorlog, het goederenvervoer op de stroom vrij is voor alle natiën, oorspronkelijk voor alle oeverstaten, sedert 1868 ook voor alle niet-oeverstaten. Voor de vrije vaart vormt de rivier één enkel geheel, waarop alle natiën gelijkelijk vrij mogen varen. Pogingen om die vrijheid te beperken door evenredige vrachtverdeling zijn te Wenen afgewimpeld. De zich nog altijd handhavende laatste overblijfselen van een „geordend” Rijnvaartbedrijf, de verenigingen en gilden van schippers of scheepsbestuurders, zijn door art. 44 der Rijnvaartacte van 1831 opgeheven, wat in 1833 zijn beslag kreeg.

Het vrije goederenvervoer op de Rijn mag natuurlijk de veiligheid op de stroom niet in gevaar brengen. Zoals het genoemde art. 1 der Rijnvaartacte bepaalt, houdt de acte dan ook deels zelf bepalingen in het belang der veiligheid in, bijv. ter zake van schipperspatenten, terwijl zij anderdeels verwijst naar de voorschriften der gemeenschappelijke politiereglementen van de Centrale Commissie voor de Rijnvaart.

Hoe construeert nu de Minister van Verkeer en Waterstaat de zaken ten bewijze, dat de Wet Goederenvervoer Binnenscheepvaart wel voor Nederlandse binnenschepen op de Nederlandse wateren, waarop de Rijnvaartacte van toepassing is, mag gelden, zodat die schepen niet vrij mogen varen, maar vergunning nodig hebben?

De Minister van Verkeer en Waterstaat doet dat op even radicale, gloednieuwe als verbazingwekkende wijze. Internationale verdragen, zoals de Acte van Mannheim, beogen, aldus hield hij de Kamercommissie voor Verkeer en Waterstaat voor, „naar hun aard internationale verhoudingen te regelen en geen nationale aangelegenheden betreffende eigen onderdanen. De vaart van Nederlanders binnen Nederland op de Rijn is derhalve een aangelegenheid, die niet door een internationaal verdrag wordt beheerst. Uit de bewoordingen van de Acte van Mannheim valt het tegendeel niet te lezen”. Het staat er woordelijk zo!

Wat de algemene en gloednieuwe stelling van de Minister van Verkeer en Waterstaat betreft, deze is onhoudbaar wanneer men denkt aan de zeer talrijke verdragen, die wel gelden voor Nederlanders binnen Nederland, bijv. degene die op het gebied der sociale voorzieningen worden gemaakt door de Arbeidsorganisatie. Door zulke verdragen worden materies, die aanvankelijk binnen de uitsluitende bevoegdheid van een land vielen, daaraan onttrokken. Zo geschiedde ook door de Rijnvaartacte.

Wat deze laatste betreft maakt de Minister art. 1, de quintessens van het Rijnvaartregime, waaruit juist „*lucè clarius*” blijkt, dat de acte wel voor Nederlanders binnen Nederland geldt, ondergeschikt aan zijn *trouvaille*, dat het principieel uitgesloten is, dat de Acte zou gelden voor Nederlanders binnen Nederland. Hij tracht zich daarbij te verschansens achter art. 46 der Acte van 1831, welk voorschrift, als vanzelfsprekend, in 1868 niet werd opgenomen in de herziene acte. In dat artikel 46 meent hij dan één bevestiging van zijne *trouvaille* te kunnen zien.

Nu is het voor tegenspraak moeilijk vatbaar, dat genoemd artikel een zeer beperkte strekking heeft. De Minister van Verkeer en Waterstaat, die het alles beheersende

art. 1 der Acte van 1868 wegblaast, blaast daarentegen art. 46 zó op, dat het hem tot steun wordt voor zijn verbazingwekkende stelling, dat de Rijnvaartacte niet voor Nederlanders binnen Nederland geldt.

De Minister noemt daarbij Prof. Telders en heeft zodoende waarschijnlijk mede op het oog het advies door de Rijnvaartcommissarissen uitgebracht aan de Minister van Buitenlandse Zaken in October 1937³⁾. Dat advies geniet dus het gezag niet alléén van Telders, maar ook van de toenmalige leider onzer delegatie te Straatsburg, de heer Kröller. Nu heb ik jarenlang het grote voorrecht gehad met Kröller te mogen samenwerken in de Centrale Commissie voor de Rijnvaart, ook als deze optrad als hoogste rechter in Rijnvaartzaken. Hij had niet gestudeerd in de rechten, maar was een zeldzaam scherp jurist, voor wie ook de scheepvaartzaken geen geheimen hadden. Allen, die met hem samenwerkten, zijn het hierover eens. Dat het genoemde advies ook Kröllers zienswijze weergeeft naast die van Telders kan zijn gezag slechts verhogen.

Ik meen goed te doen het gedeelte van het advies der Rijnvaartcommissarissen van 1937, dat op art. 46 der Acte van 1831 betrekking heeft, hier volledig op te nemen.

Na gezegd te hebben, dat in het arrest van de Hoge Raad van 17 December 1934 terecht is overwogen, dat op de Rijn de vrijheid van scheepvaart ook aan de zgn. „binnenlandse scheepvaart” is gegarandeerd, vervolgt het advies:

„Wordt dit nu anders, als in 1831 de Mainzer Conventie door de Rijnsoeverstaten wordt aanvaard? Art. 1 van dat Verdrag luidt ook thans algemeen („ne pourra être interdite à *personne*”), in art. 42 wordt bovendien uitdrukkelijk vastgelegd, dat de bezitter van een Rijn-schipperspatent op den *geheelen* Rijn zal mogen varen, „*sans aucune distinction entre la grande et la petite navigation*” en art. 43 dier Conventie verbiedt nadrukkelijk alles, wat de strekking heeft „de favoriser le chargement par un tour de rôle” — doch art. 46 der Mainzer Akte maakt daarop één (tweeledige) uitzondering: voor de veren en voor de „navigation d'un patron ou conducteur restreint à l'exercer dans l'enceinte du territoire de son souverain, sans en dépasser les limites, un tel patron ou conducteur, n'étant assujéti qu'aux autorités du pays où il exerce son métier”. De vraag, die thans rijst, is, welke betekenis precies te hechten valt aan deze laatste Mainzer reserve.

Deze vraag wordt er niet eenvoudiger door, doordat de Duitse tekst vrij aanzienlijk van de zoëven geciteerde Franse afwijkt en beide gelijke rechtskracht bezitten. De Duitse tekst luidt: „Auch wird dieselbe überhaupt nicht angewendet, wo die Fahrt eines Schiffspatrones oder Führers auf das eigene Gebiet seines Landesherrn sich beschränkt”.

In abstractó zijn hier drie interpretatie-mogelijkheden:

- a) de reserve heeft betrekking op iedere schipper voor zover hij het stroomgebied van eigen soeverein bevaart;
- b) de reserve heeft betrekking op schippers indien en voor zover hun reis tot dit „eigen” stroomgebied beperkt blijkt;
- c) de reserve heeft alléén betrekking op de schipper wiens *gehele* bedrijf tot „eigen” stroomgebied beperkt blijft;

Ad a. In deze onderstelling is de Acte niet toepasselijk op elk Nederlands schip voor zover het de Nederlandse Rijn bevaart, óók niet als dit schip bijv. van Rotterdam naar Mannheim vaart, dus voornemens is zijn reis buiten de Nederlandse Rijn voort te zetten.

Het komt ondergetekende voor, dat deze opvatting noch

³⁾ Gedrukt in deel IV der Verzamelde Geschriften van Prof. Telders, blz 54 e.v.

met de Franse, noch met de Duitse tekst verenigbaar is. De Duitse woorden „wo die Fahrt auf das Gebiet seines Landesherrn sich beschränkt” en de Franse zinsnede „restreint à l'exercer” sluiten beide het hier bedoelde geval uit. De praktijk der Centrale Commissie verwerpt deze opvatting dan ook zonder aarzeling of verschil van mening.

Ad b. In deze opvatting is de Acte niet toepasselijk op een Nederlandse schipper; die vaart bijv. van Rotterdam naar Arnhem, ook al zal deze schipper een ander maal wel eens een reis naar de Duitse Rijn ondernemen. M.a.w. beslissend is hier *de concrete reis*. Ook deze opvatting is naar de mening van ondergetekende niet te rijmen met de Franse tekst, volgens welke de Acte geen betrekking heeft op de schipper „restreint à exercer (la navigation)” etc. Niet de reis moet tot „eigen” stroomgebied beperkt zijn, maar de *schipper* moet zijn „navigation”, d.i. zijn gehele scheepvaartdienst, tot „eigen” stroomgebied beperken. Duidelijk blijkt dit laatste ook uit de slotzin: „un tel patron... n'étant assujetti qu'aux autorités du pays où il exerce son métier”. Er is hier klaarblijkelijk alléén gedacht aan het geval van de beurtschipper, die zijn „métier”, d.w.z. zijn *gehele beurtvaartbedrijf*, binnen eigen landsgrenzen uitoefent.

De Duitse tekst is iets minder duidelijk op dit punt. De Acte vindt geen toepassing „wo die Fahrt eines Schiffspatrons... auf das eigene Gebiet seines Landesherrn sich beschränkt”. Dit laat, wellicht, de mogelijkheid open de reserve zó te interpreteren, dat de Acte reeds toepassing mist, wanneer „die Fahrt” — hier dan te verstaan als: *de reis* en niet als: *het gehele scheepvaartbedrijf* — tot „eigen” stroomgebied beperkt blijft. De slotzin wijst echter weer in tegengestelde richting: „ein solcher steht allein unter der Obrigkeit des Landes wo er sein Gewerbe treibt”. Hier komt weer de gedachte naar voren, dat het gehele *scheepvaartbedrijf* (het „Gewerbe”) in één oeverstaat moet worden uitgeoefend. Daarbij komt, dat alleen in deze opvatting de samenkoppeling van de veren en de daarna genoemde nationale beurtschippers begrijpelijk is: er is dan immers inderdaad tussen beide soorten schippers geen principieel verschil. Beide oefenen hun bedrijf alléén uit op „eigen” watergebied, hetzij van de ene oever naar de overzijde, hetzij langs de oevers. De ratio, waarom de veren buiten de werking der Acte blijven, geldt geheel gelijkelijk voor de zuiver „nationale” beurtdiensten. Bij geen van beide zijn vreemde navigatie- of handelsbelangen betrokken, bij geen van beide is er dus grond voor een internationale regeling. Tenslotte zij er in dit verband op gewezen, dat het — in 1922 vervallen — art. 15 der Mannheimer Acte het vereiste van het schipperspatent *uitdrukkelijk* tot de *internationale* vaart beperkte. Zou de „binnenlandse” vaart „überhaupt” niet door de Acte worden bestreken, dan was een dergelijke speciale beperking natuurlijk overbodig geweest. De beperking der patentenregeling tot de *internationale* vaart is bovendien in 1922 geschrapt, wat almede aantoonde, dat de Acte *in beginsel* óók de nationale vaart bestrijkt.

Ad c. Uit het hierboven betoogde volgt, dat de reserve naar de mening van ondergetekende uitsluitend betrekking heeft op nationale beurtdiensten. Zij is dus van zeer beperkte strekking en talrijke moeilijkheden bij de toepassing der Acte, die bij opvatting a of b zouden kunnen rijzen, doen zich nu niet voor. Ook op praktische gronden kan laatst bedoelde interpretatie dus worden verdedigd.

Ten slotte zij opgemerkt, dat de hier als juist aanvaarde opvatting ook door de Nederlandse Regering is gehuldigd, toen deze, bij monde van Minister Verschuur, de hierboven sub b besproken zienswijze *uitdrukkelijk verwierp*. Bij de mondelinge behandeling der Wet op de E.V. in de Tweede Kamer zeide de heer Verschuur nl.: „Een dergelijke strijd (met de Rijnvaartacte) zou, en wel zeer duidelijk, kunnen ontstaan als wij... de cabotage van vreem-

de schepen op de Rijn... verboden”. *Aan de cabotage, d.i. dus aan de zuiver binnenlandse vaart, wordt dus, ook volgens Minister Verschuur, door de Rijnvaartacte de vrijheid van scheepvaart gewaarborgd*”.

Tegenover dit advies der Rijnvaarcommissarissen zegt de Minister van Verkeer en Waterstaat nu het volgende:

„Prof. Telders gaf evenwel aan deze algemene erkende uitzondering een zo beperkte uitleg, dat deze alleen betrekking zou hebben op de schippers, wier gehele bedrijf uitsluitend tot het nationale gebied van de oeverstaat zou zijn beperkt, hetgeen zich naar zijn mening alleen in de beurtvaart voordeed, doch niet in de ongeregelde vaart. Deze beperkte uitleg is intussen voor ernstige bestrijding vatbaar. Zowel de Acte van Mainz als die van Mannheim houden zich bezig met iedere vaart op zich zelf van een schipper en niet met diens bedrijf als zodanig, noch met het complex van vaarten, dat de schipper uitoefent; met andere woorden: de bedoelde uitzondering geldt steeds voor schippers, indien en voor zover de vaart tot het stroomgebied van de oeverstaat beperkt blijft”.

Tegenover deze alweer volkomen nieuwe interpretatie van art. 46 der Acte van 1831, die kennelijk ingegeven werd door de wens om de Wet Goederenvervoer Binnenscheepvaart toepasselijk te doen zijn ook voor Nederlanders binnen Nederland op de Rijn, houd ik het met het bezonken oordeel der Rijnvaartcommissarissen, dat voor zich zelf spreekt. Dat de Rijnvaartacte door de Minister van Verkeer en Waterstaat bij zijn overleg met de vaste Kamercommissie verinterpreteerd is geworden op haar meest essentiële punt is duidelijk.

De slotsom van het voorafgaande is deze, dat het vervoer van goederen door Nederlandse binnenschepen ook binnen Nederland op de wateren, waarop de Acte van Mannheim van 1868 van toepassing is, geen vergunning behoeft en dat voor zover de Wet Goederenvervoer Binnenscheepvaart voor dat vervoer zodanige vergunning wél beoogt voor te schrijven, zij strijdt met de Rijnvaartacte en dus buiten toepassing behoort te blijven.

Er werd reeds op gewezen, dat de Minister van Buitenlandse Zaken geen rechtstreeks aandeel heeft genomen in de parlementaire behandeling van de vraag der verhouding tussen de Wet Goederenvervoer Binnenscheepvaart en de Rijnvaartacte. Op desbetreffende vragen uit de Kamers gaf de Minister van Verkeer en Waterstaat geruststellende antwoorden, die het Eerste Kamerlid Anema echter „Ten enenmale onvoldoende” meende te moeten noemen. Hij vroeg daarom: „Heeft het Departement van Buitenlandse Zaken ja of neen, positief verklaard, dat de regeling van dit onderwerp niet in strijd is met de Rijnvaartacte?”. Hierop heeft de Minister van Verkeer en Waterstaat geantwoord, dat zijn ambtgenoot hem had „verzekerd; dat naar zijn mening, noch de bepalingen, noch de geest van de Acte van Mannheim zich tegen de voorgestelde bepalingen verzetten”. Velen zullen de verbazing van de heer Anema delen, dat van het Departement van Buitenlandse Zaken een dergelijke verklaring is uitgegaan. Is zij in een onbewaakt ogenblik afgelegd?

De aangelegenheid, waarover mijn oordeel is gevraagd, kan nog aanleiding geven tot allerlei andere vragen. Zijn er behalve de wateren, waarop de Acte van Mannheim van toepassing is, nog andere wateren in Nederland, waarop krachtens tractaat ook voor Nederlandse schepen de vrije vaart gewaarborgd is? Zijn gezonde verhoudingen in onze binnenscheepvaart alleen te verwezenlijken door de essentie der Rijnvaartacte wég te goochelen? Is de departementale behandeling der Wet Goederenvervoer Binnenscheepvaart een gelukkig voorbeeld van hetgeen men wel genoemd heeft de „managerial revolution” in staatszaken? Maar ik bepaal mij tot beantwoording der vraag, die mij is gesteld.

Het kernprobleem van het rechtsherstel nopens effecten

I

Het wettelijk systeem.

Allereerst een zo summier mogelijke uiteenzetting van het wettelijk systeem. De materie is geregeld in het — kracht van wet bezittende — Besluit herstel rechtsverkeer — verder te noemen „het Besluit” — daterend van 17 September 1944, doch nadien herhaaldelijk gewijzigd (de voor ons onderwerp belangrijkste wijzigingen zijn vervat in de Staatsbladen F 272 en I 21). De hoofdregel voor de geschillen omtrent de eigendom van effecten — geschillen dus tussen de oorspronkelijke eigenaar, wie het effect tijdens de bezetting onrechtmatiglijk werd ontnomen (de gedeposeerde) enerzijds en degeen, die het stuk als „tegenwoordige bezitter” ter effectenregistratie heeft aangemeld, anderzijds. — vindt men in art. 53. Hij luidt, kort geformuleerd en ontdaan van thans niet ter zake doende details, als volgt: de gedeposeerde wordt in zijn recht hersteld, tenzij de tegenwoordige bezitter het stuk te *goeder trouw* heeft verkregen. De verkrijging is — blijkens de algemene regel van art. 32 — als te *goeder trouw* aan te merken, indien de verkrijger „niet wist noch redelijkerwijze had behoren te vermoeden”, dat het stuk onrechtmatiglijk aan de oorspronkelijke eigenaar was ontnomen. De bewijslast te dien aanzien rust — aldus het tweede lid van laatstgenoemd artikel — op degeen, die zich op goede trouw beroept, i.c. dus op de tegenwoordige bezitter.

Ten opzichte van dit laatste punt, de bewijslast, behelst overigens het Besluit voor geschillen met betrekking tot een zeer omvangrijke categorie effecten een uitzondering. Het zijn alle aan toonder luidende effecten, welke in *regelmatig beursverkeer* zijn verkregen, d.w.z. door bemiddeling van een lid van de Vereeniging voor den Effectenhandel overeenkomstig de ter beurze geldende reglementen en gebruiken (art. 53 lid 3 en 4). Heeft de verkrijging aldus plaats gevonden, dan wordt zij *vermoed*, te *goeder trouw* te zijn geschied. Dit vermoeden is echter niet alleen voor tegenbewijs vatbaar, doch kan in bijzondere gevallen ook ambtshalve door de berechtende instantie om haar moverende redenen worden ter zijde gesteld.

Nog in ander opzicht is ten behoeve van de tegenwoordige bezitter van ter beurze verkregen effecten van de zojuist weergegeven hoofdregels afgeweken. Deze afwijking heeft betrekking op het al of niet bestaan van goede trouw bij degeen, die bij de verkrijging als lasthebber optrad, d.w.z. de commissienair in effecten of bankier, lid van de Vereeniging voor den Effectenhandel; welke de opdracht tot verkrijging heeft uitgevoerd. Volgens een algemeen in het privaatrecht verankerd beginsel, in het Besluit nog eens met zoveel woorden herhaald, wordt gemis aan goede trouw bij de lasthebber aan de opdrachtgever, de „tegenwoordige bezitter” dus, toegerekend. In onmiddellijke aansluiting daarop wordt echter voorgeschreven (art. 53 lid 5), dat gemis aan goede trouw bij een zodanige lasthebber niet kan worden aangenomen, indien hij „ingevolge de voor hem geldende reglementen en gebruiken gehouden was”, te handelen zoals hij deed. Het slot der bepaling behelst dan echter een „escape clause”: de berechtende instantie mag in de geschetste casuspositie toch weer wél gemis aan goede trouw aannemen, indien zij „bijzondere redenen aanwezig acht, op grond waarvan het betrokken lid (van de Vereeniging voor den Effectenhandel) zich desondanks (dat wil dus zeggen: ondanks die reglementen en gebruiken) anders had moeten gedragen”.

Eigendoms geschillen, regres- en schadevergoedingsacties.

Dat waren dus de geschillen omtrent de eigendom van effecten. Maar daarmee zijn wij er nog niet. Er zijn nog twee andere belangrijke rubrieken van geschillen, die tot de onderhavige materie behoren, en die dan ook door de zelfde instanties, welke met de behandeling der eigendoms geschillen zijn belast — t.w. in eerste aanleg de Afdeling Effectenregistratie van de Raad voor het Rechtsherstel en in appèl de Afdeling Rechtspraak van die zelfde Raad — zullen worden berecht. Deze beide andere rubrieken spruiten voort uit de omstandigheid, dat in vele gevallen de bij het eigendoms geschil in het ongelijk gestelde partij zal trachten, zijn schade op een of meer derden te verhalen. Dit geldt zowel wanneer in het nadeel van de tegenwoordige bezitter wordt beslist als wanneer de gedeposeerde het onderspit delft. In beide gevallen zijn voor een zodanige schadevergoedingsactie de aanknopingspunten in het Besluit te vinden.

Art. 54 lid 2 bepaalt, dat de berechtende instantie „wanneer zulks in verband met het aan een vroegeren bezitter te verleenen herstel in den eigendom haar noodzakelijk voorkomt, de bevoegdheden (kan) uitoefenen, welke volgens hoofdstuk III aan den Raad toekomen”. Tot die bevoegdheden van hoofdstuk III behoort (blijkens art. 26) de uitermate ruime bevoegdheid om, wanneer door de Raad een tijdens de bezetting scheef getrokken rechtsverhouding weer wordt recht gezet, tevens de gevolgen van dat ingrijpen te regelen, zulks „zowel tussen de daarbij direct betrokken partijen als tegenover derden”. Het is duidelijk, dat deze bepaling een zeer omvangrijke uitbreiding geeft aan het werkteerrein van de Raad voor het Rechtsherstel.

Ten opzichte van de effectengeschillen doet deze uitbreiding zich — blijkens de zojuist geciteerde bewoording van art. 54 lid 2 — met name voor, als het eigendoms geschil ten gunste van de gedeposeerde wordt beslist. De tegenwoordige bezitter, die het stuk moet teruggeven, zal dan geneigd zijn, zijn schade te verhalen bijv. op degeen, die bij de verkrijging zijn bemiddeling verleende, of wellicht ook op degeen, van wie hij verkreeg. Vond de verkrijging ter beurze plaats, dan zal hij met zijn regresvordering in de meeste gevallen terecht komen bij de commissienair in effecten of bankinstelling, die de verkrijging in zijn opdracht heeft volbracht. Hij zal betogen, dat hij zijn effect weer is kwijt geraakt ten gevolge van het (aan hem toerekenbare) gemis aan goede trouw bij de lasthebber, zodat deze zijn schade moet vergoeden. Heeft hij succes, dan zal wellicht de lasthebber op zijn beurt trachten, op een ander regres te nemen, bijv. op een eventuele onderlasthebber of anders op zijn wederpartij bij de transactie. Al deze geschillen, welke immers als gevolgen der eigendomsbeslissing zijn aan te merken, zullen blijkens de artt. 54 lid 2 jct. 26 door de Afdeling Effectenregistratie — en eventueel in appèl door de Afdeling Rechtspraak — moeten worden berecht.

Thans de gevolgen der eigendomsbeslissingen, welke ten voordele van de tegenwoordige bezitter uitvallen. Voor het geval, dat de tegenwoordige bezitter als eigenaar wordt erkend, stelt art. 59 als algemeen beginsel voorop, dat de gedeposeerde, aan wie dientengevolge geen rechtsherstel wordt verleend, „gerechtigd (is) tot een schadevergoeding”. Doch *jegens wie* heeft hij recht op schadevergoeding? Op die vraag vindt men het antwoord in het tweede lid van laatstgemeld artikel. Sub a wordt

daar genoemd degene, die „door onrechtmatige vererving van het bezit . . . de omstandigheden heeft te weeg gebracht”, welke tot het achterwege blijven van rechtsherstel hebben geleid, terwijl blijkens het sub b vermelde hoofdelijk met hem tot schadevergoeding verplicht zijn „degenen, die, als rechtverkrijgenden of anderszins, opzettelijk hebben meegewerkt aan het ontstaan of het voortbestaan” van die omstandigheden. Deze laatsten zijn echter niet aansprakelijk, indien hun van die opzettelijke medewerking „redelijkerwijs geen verwijt kan worden gemaakt”. Voorts kunnen, blijkens het derde lid, deze laatsten, indien zij lid van de Vereeniging voor den Effectenhandel zijn, zich op dezelfde wijze, als voorzien in art. 53 lid 5, disculperen met een beroep op gehoudenheid ingevolge de voor hen geldende reglementen en gebruiken.

Betekenis van art. 59 Besluit herstel rechtsverkeer.

Dit schadevergoedingsartikel heeft — voor zover mij bekend — in de rechtspraak nog slechts zelden toepassing gevonden¹⁾, terwijl ook in de literatuur omtrent de betekenis der bepaling niets te vinden is. Toch zal zij — naar het zich thans laat aanzien — m.i. in de toekomst de meest toegepaste bepaling van het gehele Besluit herstel rechtsverkeer worden. Aangezien zij ook in de hierna volgende beschouwingen een belangrijke rol zal spelen, zij het mij vergund, mijn overzicht van het wettelijk systeem af te sluiten met enige opmerkingen omtrent de draagwijdte van deze bepaling. Deze opmerkingen hebben met name betrekking op de vraag, wie de wetgever precies met de in het tweede lid als aansprakelijk opgesomde personen op het oog heeft gehad.

In de eerste plaats dan is het opvallend, dat de sub a aansprakelijk gestelde persoon in het enkelvoud wordt genoemd, terwijl sub b de meervoudsvorm wordt gebruikt. Blijkbaar is sub a slechts degenen bedoeld, die het bezit rechtstreeks van de gedeposeerde heeft verkregen. Het antwoord op de vraag, wie dat geweest is, moet voor degenen, die hun stukken moesten inleveren bij Lippmann Rosenthal & Co. Sarphatistraat (d.i. de grote meerderheid van alle gedeposeerden) m.i. aldus luiden, dat men deze roofinstelling zelve op het oog heeft gehad²⁾. Want weliswaar werd de uiterlijke schijn opgehouden, dat Liro³⁾, namens haar cliënten verkocht, wij weten allen — en ook destijds was zulks al heel spoedig aan iedereen duidelijk — dat de werkelijkheid anders was. In feite heeft Liro wel degelijk de animus domini bezeten: zij heeft zich de betrokken effecten wederrechtelijk toegeëigend en vervolgens te eigen bate verkocht. Ten opzichte van andere roofinstellingen, zoals bijv. het Devisenschutzkommando of de commissaris voor de niet-commerciële verenigingen, kan — naar het mij voorkomt — het zelfde worden volgehouden⁴⁾.

De veronderstelling, dat sub a slechts degenen, die rechtstreeks van de gedeposeerde heeft verkregen, bedoeld is, vindt bovendien steun in de omstandigheid, dat sub b van „als rechtverkrijgenden of anderszins” wordt gesproken. Blijkbaar heeft de wetgever hier de tussenschakels in de keten van bezitters tussen de roofinstelling en de tegenwoordige bezitter op het oog, alsmede hun mede-

plichtigen. Onder deze laatste rubriek, die der medeplichtigen, vallen dan bijv. commissonnairs of bankinstellingen, die bij een verkrijging hun bemiddeling hebben verleend, voorts uitgevende instellingen, die een op naam luidend effect ten name van de verkrijger hebben gesteld, en administratiekantoren, welke een tegen het betrokken effect validerend certificaat hebben uitgegeven. Ten aanzien van deze beide rubrieken, tussenschakels en medeplichtigen, houdt het artikel overigens enige belangrijke beperkingen in: ten eerste wordt te hunnen aanzien een opzet-vereiste gesteld en voorts wordt een uitzondering gemaakt voor het geval, dat hun redelijkerwijze niets te verwijten is. In verband met deze laatste toevoeging, welke aan de wijzigingswet van 15 Januari 1948 („Wet houdende voorzieningen in zake het Waarborgfonds Rechtsherstel en in zake de effectenregistratie”, Stbl. No I 21) haar ontstaan dankt, heeft het derde lid, dat dus de gehoudenheidsregel van art. 53 lid 5 herhaalt, niet veel zelfstandige betekenis meer. Het is tot een verduidelijking van het slot van het tweede lid geworden voor het geval, dat tussenschakel of medeplichtige in hoedanigheid van lid van de Vereeniging voor den Effectenhandel is opgetreden.

Intussen, dit geval zal bij toepassing van het betrokken artikel schering en inslag zijn. Immers, is het stuk niet ter beurze verhandeld, dan zal de gedeposeerde het als regel terug krijgen⁵⁾, zodat art. 59 niet in aanmerking komt. Heeft echter de tegenwoordige bezitter in regelmatig beursverkeer verkregen, dan zal in vele gevallen geen rechtsherstel plaatsvinden, zodat de vroegere bezitter tot art. 59 zijn toevlucht moet nemen. Heeft de roofinstelling dan zelf het betrokken effect in het beursverkeer gebracht (en dat was — voor zover het ter beurze genoemde effecten betreft — vrijwel steeds het geval), dan zal de actie ex art. 59 in de eerste plaats gericht zijn tegen deze laatste, zulks op grond van art. 59 sub a, doch daarnaast tegen degenen, die bij de circulatie ter beurze als tussenschakels of medeplichtigen zijn opgetreden, althans indien zij ook overigens aan de sub b gestelde vereisten voldoen.

Wanneer voldoet nu in deze situatie een tussenschakel of medeplichtige aan de laatstbedoelde vereisten? Het is duidelijk, dat men het opzet-vereiste niet aldus moet interpreteren, dat de wil van de tussenschakel of medeplichtige op het achterwege blijven van rechtsherstel na de bevrijding gericht moet zijn geweest. Het komt mij voor, dat met dit vereiste niets anders bedoeld kan zijn, dan de wetenschap, dat het stuk, aan welks verhandeling men deelneemt of meewerkt, onrechtmatiglijk aan de eigenaar was ontnomen. Een zekerheidsbewustzijn dus, waarmede men vermoedelijk een waarschijnlijkheidsbewustzijn wel gelijk mag stellen. Indien dit laatste zo is, dan kunnen wij thans de gevolgtrekking maken, dat als uit hoofde van art. 59 aansprakelijke tussenschakel is aan te merken degenen, die het stuk anders dan te goeder trouw heeft verkregen, doch inmiddels weer heeft verkocht, en als medeplichtige degenen, die anders dan te goeder trouw aan een zodanige verkrijging heeft medegewerkt. Beiden kunnen zich disculperen door aan te tonen, dat hun redelijkerwijze geen verwijt was te maken, hetgeen met name mogelijk is door een beroep op „gehoudenheid” aan ter beurze geldende reglementen of gebruiken.

„Korte-ketting-gevallen”, roofinstellingen en handlangers.

Ik keer terug tot de eigendoms geschillen en het vermoeden van goede trouw bij verkrijging in regelmatig beursverkeer, hetwelk ten aanzien van die geschillen een zo belangrijke rol speelt. Dit vermoeden heeft tot gevolg, dat de normale verkrijgingen ter beurze, de verkrijgingen, waarmede niets bijzonders aan de hand is, onaangetaast zullen blijven. Slechts indien een verkrijging onder buiten-

⁵⁾ Zie mijn artikel „De herstelrechtspraak nopens effecten”, Nederlands Juristenblad van 9 en 16 Juni 1951, in het bijzonder blz. 484 e.v.

¹⁾ Zie bijv. de beslissing van de Afdeling Effectenregistratie van 11 Juni 1951, gepubliceerd in het tijdschrift Rechtsherstel onder no 142. Zie voorts de beslissing van het zelfde college, geciteerd in de hierna volgende noot.

²⁾ Aldus ook Afd. Effectenregistratie 29 Januari 1951, Rechtsherstel no 125. Vrijwel elke uitspraak van de Raad voor het Rechtsherstel betreffende bij Liro ingeleverde effecten is trouwens mede gebaseerd op de gedachte, dat deze inlevering als bezitsverlies is aan te merken. Ik noem als voorbeeld de beslissing der Afdeling Rechtspraak van 2 Juli 1951, Rechtsherstel No 51/102.

³⁾ Uit praktische overwegingen sluit ik mij aan bij het spraakgebruik, hetwelk de bedoelde roofinstelling met deze afkorting betitelt. Een principieel onjuist spraakgebruik overigens: de afkorting zou evenzeer op haar plaats zijn voor het te Amsterdam aan de Nieuwe Spiegelstraat gevestigde bankiershuis, hetwelk — naar algemeen bekend is — in feite met de roofinstelling niets anders dan de naam gemeen heeft.

⁴⁾ Anders — met betrekking tot de A.M.B.O. — het arrest van de Hoge Raad van 18 Januari 1950, N.J. 1950, no 690. In het onderschrift van Veegens wordt deze beslissing van de H.R. bestreden.

gewone omstandigheden heeft plaats gevonden, zal de gedeposeerde, al staat hij tegenover een verkrijger ter beurze, het pleit kunnen winnen. Elders⁶⁾ heb ik reeds uiteengezet, waaruit die bijzondere omstandigheden in hoofdzaak kunnen bestaan. Zij kunnen in de eerste plaats gelegen zijn in de aard van het effect (bijv. buitenlandse effecten of certificaten daarvan), in de tweede plaats in het tijdstip van verkrijging („smijtdagen”) en in de derde plaats in de (natuurlijke of rechts-)persoon, van wie werd verkregen. Het is in het bijzonder deze laatste rubriek van gevallen, de gevallen dus, waarin reden is om aan de goede trouw van de tegenwoordige bezitter te twijfelen uit hoofde van de persoon, van wie hij verkreeg (in de practijk aangeduid als „korte-ketting-gevallen”), waarvoor ik in het hierna volgende de aandacht zou willen vragen.

De handel ter beurze staat slechts open aan commissonnairs en bankinstellingen, die lid zijn van de Vereeniging voor den Effectenhandel. Bij een beurstransactie blijft dus de eigenlijke vervreemder achter de schermen: slechts het lid van de Vereeniging, die zijn opdracht tot verkoop uitvoert, treedt voor het voetlicht. Wel bestaat natuurlijk de mogelijkheid, dat deze beide hoedanigheden, die van vervreemder en van ter beurze optredende commissonnair, in één en de zelfde persoon zijn verenigd: het lid van de Vereeniging verkoopt een aan hem zelf toebehorend effect. Doch onverschillig, of dit geval zich al dan niet voordoet: de verkrijger, of liever de voor deze optredende commissonnair of bankier, komt slechts in contact met een medelid van de Vereeniging. Als regel weet hij niet, wie vóór de verkrijging eigenaar was, hetzij het medelid-wederpartij-bij-de-transactie zelf, hetzij een — onbekende — cliënt van deze laatste.

Wanneer men zich het voorgaande realiseert, dan rijst de vraag, hoe het mogelijk is, dat de persoon van de vervreemder aanleiding kan geven tot twijfel aan de goede trouw van de verkrijger. De onder auspiciën van de bezetter optredende roofinstellingen waren immers, als regel geen lid van de Vereeniging voor den Effectenhandel en konden dus niet zelf ter beurze opereren. Op deze regel bestaat echter één zeer belangrijke uitzondering, t.w. Lippmann Rosenthal & Co. Sarphatistraat. Deze wolf had zich gehuld in de schaapsvacht van het filiaal ener te goeder naam en faam bekend staande bankinstelling en bezat als zodanig — formeel — de bevoegdheden, welke aan een lid van de Vereeniging toekomen⁷⁾. De medeleden echter heeft men met deze camouflage niet kunnen misleiden: zij wisten van het begin af aan, of zij met het oude bankiershuis dan wel met de pseudo-Lippmann Rosenthal & Co. aan de Sarphatistraat te doen hadden.

In de meeste gevallen overigens maakte Liro bij het op de markt brengen der gespolieerde stukken gebruik van de bemiddeling van andere leden van de Vereeniging, en wel — voor zover het Nederlandse effecten betreft — in het bijzonder van hoeklieden. De andere roofinstellingen waren zelfs — naar uit het voorgaande blijkt — op het inschakelen van zodanige bemiddelaars aangewezen. Sommige commissonnairs werden in zo grote mate door Liro of andere roofinstellingen met orders gefavoriseerd, dat zij te dien aanzien ter beurze een algemene bekendheid verwierven. Deze tussenpersonen, die dus — zoals iedereen ter beurze wist — hand- en spandiensten bewezen aan het te gelde maken van ten onrechte aan de eigenaren ontnomen effecten, worden in het hierna volgende aangeduid als de „handlangers”.

Thans hebben wij dus het antwoord gevonden op de vraag, hoe het mogelijk is, dat de persoon van de vervreemder aanleiding geeft tot twijfel aan de goede trouw

van de verkrijger. Immers, voor zover rechtstreeks van Liro werd verkregen, wist de verkrijger (d.w.z. de voor hem optredende commissonnair of bankier) met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid, een besmet stuk te verkrijgen. En vond de vervreemding plaats door bemiddeling van een handlanger, dan bestond — zij het niet in zo sterke mate — toch in elk geval wel een abnormaal hoge graad van waarschijnlijkheid, dat dit het geval was. In beide gevallen kan men zeggen, dat het voor de verkrijger optredende lid van de Vereeniging „wist of redelijkerwijze behoorde te vermoeden”, dat het verkregene onrechtmatig aan de eigenaar was ontnomen. Het is duidelijk, dat van toepassing van het vermoeden van goede trouw onder deze omstandigheden geen sprake kan zijn. Desondanks staan de tegenwoordige bezitters in de geschetste casuspositie niet geheel kansloos. Dit vindt zijn oorzaak in de hierboven reeds ter sprake gekomen bepaling van art. 53 lid 5, krachtens welke gemis aan goede trouw in den regel niet kan worden aangenomen op grond ener gedraging, waartoe de lasthebber „ingevolge de voor hem geldende reglementen en gebruiken gehouden was”.

Werkingsfeer der gehoudenheidsbepaling van art. 53 lid 5.

Uit het voorgaande blijkt, dat — naar te verwachten is — al die eigendomsgeschillen, welke wij hierboven hebben aangeduid als „korte-ketting-gevallen”, zullen worden uitgevochten op het terrein van art. 53 lid 5. De tegenwoordige bezitter zal een beroep doen op de „gehoudenheid” van zijn commissonnair, de gedeposeerde zal het ontstaan van een zodanige gehoudenheid ontkennen en zal voorts subsidiair een beroep doen op „bijzondere redenen . . . op grond waarvan het betrokken lid zich desondanks anders had moeten gedragen”. Aan de berechtende instanties valt dan de moeilijke taak ten deel te beslissen tot welke resultaten de toepassing dezer bepaling telkenmale behoort te leiden.

Er is echter reden om aan te nemen, dat de werkingsfeer dezer bepaling zich onnoemelijk veel verder uitstrekt dan over deze speciale rubriek eigendomsgeschillen. Men denke aan de hierboven ter sprake gekomen regres- en schadevergoedingsacties.

Ten aanzien van de eerste, de regresacties, moge de bepaling van art. 53 lid 5 niet rechtstreeks van toepassing zijn, dat neemt niet weg, dat de commissonnair of bankinstelling, die met een regresactie wordt besprongen, in vele gevallen zal trachten aan aansprakelijkheid te ontkomen met een beroep op zijn „gehoudenheid” aan de ter beurze geldende reglementen en gebruiken”. In de eerste regresacties, die van de in het ongelijk gestelde tegenwoordige bezitter jegens zijn lasthebber, zal deze laatste met een zodanig beroep gewoonlijk niet veel kans maken, aangezien het immers ook in het eigendomsgeschil geen succes had. Doch in de daarop aansluitende serie van verdere regresacties zal de „gehoudenheid” naar alle waarschijnlijkheid weer in het brandpunt van de belangstelling staan. En in elk geval zal het daarom draaien, wanneer men terecht komt bij degeen, die rechtstreeks van een roofinstelling of handlanger verkreeg, of die bij een zodanige verkrijging bemiddeling verleende. En in al die gevallen zal de afloop van het geding dus afhangen van de vraag, of de berechtende instantie inderdaad zodanige gehoudenheid aanwezig acht, en — zo ja — of er naar haar oordeel geen speciale redenen waren, die tot een „desondanks anders handelen” noopten.

Nog veel duidelijker doet het verschijnsel zich voor ten opzichte van de schadevergoedingsacties. De gedeposeerde, die in het eigendomsgeschil zijn doel niet heeft bereikt, zal op zoek gaan naar ex art. 59 aansprakelijke personen. Hij komt dan in de eerste plaats terecht bij de roofinstelling zelf, doch in de meeste gevallen zal vermoedelijk het zich in staat van liquidatie bevindende

⁶⁾ Zie mijn in de vorige noot geciteerd artikel, in het bijzonder blz. 463 e.v.

⁷⁾ Zie mijn artikel „Het systeem van F. 272”, Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-ambt en Registratie 1950 nos 4132 e.v., in het bijzonder no 4.134, blz. 170, 2e kolom.

vermogen dezer instellingen niet voldoende zijn, om alle aanspraken integraal te voldoen. Ten opzichte van eventueel bij het „onrechtmatig bezitsverlies” betrokken handlangers zal gewoonlijk het zelfde gelden. Voor het restant zal de gedeposeerde verhaal trachten te vinden op „tussenschakels of medeplichtigen”, als bedoeld in art. 59 lid 2 sub b. Het ligt voor de hand, dat hij zich te dien einde in de eerste plaats wendt tot de leden van de Vereeniging voor den Effectenhandel, welke bij de verkrijging-rechtstreeks-van-de-roofofinstelling een rol hebben gespeeld. Immers, dezen bezaten de wetenschap, noodzakelijk ter voldoening aan het in laatstgemeld artikel vervatte opzet-vereiste. En wat zal het verweer zijn van deze, bij de verkrijging-rechtstreeks-van-de-roofofinstelling betrokken, bankiers of commissonnairs? Ongetwijfeld een beroep op het derde lid van art. 59, inhoudende een herhaling van de gehoudenheidsbepaling van art. 53 lid 5.

Thans springt dus het uitzonderlijk grote belang van de betekenis der gehoudenheidsbepaling duidelijk in het oog. Er is immers, afgezien van de korte-ketting-gevallen zelf, ten opzichte van elk effect altijd één tussenschakel, die rechtstreeks van de roofofinstelling heeft verkregen, en bovendien gewoonlijk nog minstens één medeplichtige aan die verkrijging, in den regel een hoekman. Zij zullen allen ter afweering der aansprakelijkheidsactie een beroep doen op de gehoudenheidsregel. Anders uitgedrukt: wanneer het gaat om de schadevergoedingsaanspraken, levert *elk effect* een korte-ketting-geval op, waarin het gehoudenheidsvraagstuk ter sprake zal komen. Het is de toepassing

der gehoudenheidsbepaling, waarom uiteindelijk de gehele materie van het effecten-rechtsherstel zal blijken te draaien: zij is het kernprobleem van het rechtsherstel nopens effecten.

Thans is wel duidelijk geworden, hoeveel er afhangt van de vraag, of de herstelrechtspraak in beginsel de gehoudenheidsregel ten opzichte van hen, die rechtstreeks van een roofofinstelling of handlanger verkregen of die bij zulk een verkrijging bemiddeling verleenden, van toepassing zal achten, en voorts — bij bevestigende beantwoording van deze eerste vraag — hoever deze toepassing, vooral ook in verband met de in de slotalinea dezer bepaling vervatte „escape clause”, zich zal kunnen uitstrekken. Indien de eerstbedoelde vraag categorisch ontkennend zal worden beantwoord, alsmede indien zij categorisch bevestigend wordt beantwoord, terwijl dan tegelijkertijd toepassing van de „escape clause” tot enkele zeer markante uitzonderingsgevallen beperkt zou blijven, dan bestaat de mogelijkheid, dat de grote massa dezer geschillen door middel van een telkenmale gelijklopende standaardbeslissing in een — het aantal in aanmerking genomen — betrekkelijk korte tijd zal kunnen worden afgedaan. Zou daarentegen de herstelrechtspraak een koers nemen, welke tussen deze beide uitersten in ligt, dan is het einde van de reis voorlopig nog niet in zicht.

In een volgend artikel zal een poging worden gedaan, de te dien aanzien te verwachten ontwikkeling van de herstelrechtspraak te schetsen.

Groningen.

Prof. Mr A. VAN OVEN.

Koop van aandelen met dividend

Het opschrift boven dit artikel is in zover te ruim, dat hieronder slechts eventuele koop van een bepaald aandeel wordt besproken, waaraan dan enige beschouwingen van algemeen karakter worden vastgeknoot.

In de eerste plaats enige woorden over de aandelen Van den Bergh en Jurgens' Fabrieken gew. aand. A. Dit zijn preferente aandelen, welke recht geven op een primair dividend van ruim 13,6425 pCt. Gedurende de bezetting tot en met het vorige boekjaar-kon dit percentage, vanwege het Besluit Dividendbeperking, niet worden uitgekeerd. Het bestuur der vennootschap heeft echter steeds het niet uitbetaalde gedeelte voor aandeelhouders gereserveerd. Het wil nu overgaan tot uitkering van het aan de houders dezer waardepapieren statutair toekomende en te weinig betaalde.

Reeds enkele jaren werden deze stukken in diverse financiële periodieken aanbevolen als zeer koopwaardig. Deze tijdschriften maakten ons inziens echter niet geringe fouten, omdat zij het volgende uit het oog verloren.

De aanduiding „gew. aandelen” is ons inziens min of meer misleidend. Het zijn cumulatief preferente aandelen, welke bij liquidatie geen ander recht hebben dan op een uitkering à pari. Uiteraard is dit laatste van niet geringe betekenis. Daardoor wordt dit aandeel geklassificeerd als niet meer dan een obligatie van duizend gulden. De hoge koers — voor zover we ons kunnen herinneren heeft het fonds wel eens 330 pCt of hoger gestaan — was alleen te rechtvaardigen: door het hoge dividend, door de kunstmatig laag gehouden rentestand van de zgn. gilt-edged waardepapieren, tenslotte waarschijnlijk ook door bovenstaande reclame voor het stuk. Hieruit blijkt weer eens hoe beslist noodzakelijk het is, alvorens een bepaald waardepapier te kopen, eerst de statuten van het lichaam, hetwelk de aandelen heeft uitgegeven, nauwkeurig te bestuderen.

Verder vergaten zij, die de koop dezer aandelen zonder meer adviseerden, een zaak van het grootste belang, namelijk hoe zou de fiscus de achterstallige uitkering beschouwen. Immers, drieërlei standpunt is denkbaar.

1e. De uitkering wordt belast tegen het gewone tarief. In ons land zit men al spoedig in een zestig procent tarief. Vooral voor hen, die het fonds gekocht hebben toen de reserve reeds een aanmerkelijk bedrag aanwees, is dit zeer zuur. Theoretisch ons inziens ook onjuist, zoals hieronder nader zal worden aangetoond. In verband met deze kwestie kwamen we enige jaren geleden, tegen de leer van de Hoge Raad in, dan ook tot de conclusie, dat bij de taxatie van incurante aandelen voor de vermogensbelasting en het recht van successie van zulke waardepapieren voor hen, die in een naamloze vennootschap een aanmerkelijk belang hebben, met de inkomstenbelasting, bij vervreemding te betalen, rekening behoort te worden gehouden¹⁾.

2e. De uitkering wordt volgens het bijzondere tarief belast. Dit is juister, maar ook dit is voor een courant fonds ons inziens theoretisch niet te verdedigen.

Over een en ander behoeven we echter verder niet te schrijven, want het bestuur van genoemde vennootschap heeft verklaard, dat de Minister van Financiën heeft beslist om de sub 1 genoemde weg te bewandelen. De logica daarvan ontgaat ons ten enen male, of het moet zijn coûte que coûte, zonder met de rechtvaardigheid rekening te houden, in de Schatkist te krijgen wat daarvoor — formeel misschien juist, ofschoon we dat zelfs nog in twijfel trekken — maar enigszins in aanmerking kan komen. Het ontgaat ons echter waarom de achterstallige Amerikaanse dividenden wel tegen het bijzonder tarief worden belast en de hier bedoelde uitkering niet. Het gevolg van het standpunt van de Minister is dan ook geweest, dat vele

¹⁾ Waardering van aandelen in besloten N.V.-en, W.P.N.R. no 4.175.

aandeelhouders, zodra het voorstel bekend werd, tot verkoop van de eigendom van deze papieren zijn overgegaan. Dat de koers zich betrekkelijk goed heeft gehouden, is daaraan te wijten, dat deze papieren blijkbaar gekocht worden door pensioenfondsen en dergelijke instellingen, welke volgens een der laatste herzieningen onzer belastingwetgeving de betaalde dividendbelasting zullen terugbekomen en verder ook belastingvrij zijn. (Zoals vanzelf spreekt moeten deze instituten aan bepaalde eisen voldoen).

3e. De uitkering geheel, althans gedeeltelijk, vrij laten. Men vindt deze stelling waarschijnlijk lichtelijk absurd. We verzoeken de lezer ons betoog verder te volgen. Waarvan betaalt iemand inkomstenbelasting? Onder andere van de vruchten uit zijn roerend kapitaal genoten. En in het geval van Van den Bergh en Jurgens is er sprake van uitkering van een reserve, voor aandeelhouders gecreëerd. Nu geldt deze conclusie niet voor *alle* houders van genoemde waardepapieren. Men behoort te onderscheiden: heeft de eigenaar de stukken *a.* van het jaar af, waarin het dividend niet meer ten volle werd uitgekeerd, in eigendom gehad; *b.* na dat jaar als eigenaar bezeten; *c.* na het bekend worden van de uitkering verkregen?

In het sub *a* genoemde geval moet hij de inkomstenbelasting daarover betalen, maar om billijkheidsredenen tegen het speciale tarief. Het laatste zal ons inziens geen argumentatie van node hebben. Wat de casus onder *b* betreft: we zijn van oordeel, dat hij slechts belasting moet betalen van de vruchten over die jaren, waarin hij eigenaar was. De argumentatie dezer opvatting wordt bij de behandeling van punt *c* gegeven.

En nu dit laatste, een zuiver theoretisch geval. Vast staat, dat in de *meest eenvoudige toestand* een aandeel tegen het tijdstip waarop het jaarverslag verschijnt, het eerstkomende dividend in de koers heeft verwerkt. Zuiver administratief gezien hebben we er dan ook bezwaar tegen om dit dividend onder de inkomsten op te nemen; het behoort ons inziens van de koop prijs te worden afgetrokken. Immers, de koers van het waardepapier zal na het knippen van het betaalbaar gestelde dividend met een percentage, daaraan gelijk, dalen. Uitdrukkelijk wijzen we er op, dat dit in het algemeen *voor het eenvoudigste geval geldt*. Onder andere mag het dividend niet te veel afwijken van de verwachtingen; de algemene rentestand en de risicopremie, die de belegger voor zulk soort fondsen eist, moeten in het algemeen gelijk zijn gebleven, en de

toekomst van het bedrijf moet gelijk voorheen worden gewaardeerd. Factoren, welke zich zeker niet in alle gevallen voordoen. Heeft de koper van het waardepapier kort nadat het stuk is gekocht een dividend genoten en moet deze opbrengst nu als vrucht worden beschouwd, dat is de kern van ons betoog. We menen te moeten oordelen van niet. Stel eens, een zeker lichaam belegt enige dagen voordat het dividend wordt uitbetaald, een miljoen gulden in aandelen en ontvangt — bijv. in de eerste helft van Juli — plusminus f 47.000 inkomsten daaruit. Administratief behoren deze inkomsten van de aankoop prijs te worden afgetrokken. De gekochte fondsen hebben een waarde: de betaalde beurswaarde minus het ontvangen dividend. Op deze basis zal de koers zich ook wel na het betalen van het dividend zo ongeveer stellen. Het lichaam zal, wanneer men aanneemt, dat het boekjaar samenvalt met het kalenderjaar, op 31 December d.a.v. op de balans onder de activa de helft van het eerstkomende dividend moeten opvoeren, maar dit heeft met de zaak, waarover het hier gaat, weinig uit te staan. De fiscus ontvangt dus eventueel wel het hem toekomende.

In alle gevallen, bedoeld onder *c*, zijn we van oordeel, dat het dividend geen vrucht, maar een aftrekpost van de inkoop voorstelt. Men zal waarschijnlijk tegenwerpen: dat zal de administratie der belastingen nogal wat extra werk geven. Dit bezwaar kunnen we niet onderschrijven. Er zijn zovele honderden besluiten en aanschrijvingen inzake de belastingen, dat deze er wel bij kan. Dit in het bijzonder, omdat we menen de redelijkheid er van te hebben aangetoond.

Uit het bovenstaande is de navolgende abstracte regel af te leiden: *de koper van een aandeel moet het (evenredige) dividend, in de koers, onder normale omstandigheden tot stand gekomen, begrepen, niet als vrucht, maar als vermindering van de betaalde prijs beschouwen.*

Nadelen voor de fiscus levert dit op wat de opbrengst van de vrucht betreft, welke thans als geheel belastbaar wordt beschouwd. De eventuele speculatiewinst ontgaat hem echter niet. De aankoopwaarde is $k - d$. Is de opbrengst bij verkoop k_1 , dan is de speculatiewinst $k_1 - k + d$. Hier komt zelfs d weer als bate te voorschijn, zij het tegen bijzonder tarief. Echter niet geheel, want, zoals hierboven aangegeven, waarschijnlijk moet een gedeelte weer worden beschouwd als normale vrucht, waarover de fiscus het gewone tarief berekent. We zijn echter van oordeel, dat zodoende de juiste weg wordt gevolgd.

Leiden.

Mr Dr H. D. M. KNOL.

De ontwikkeling van de Nederlandse kunststoffenindustrie

Inleiding.

Dank zij de vele plastic verbruiksartikelen, die de afgelopen jaren in de handel zijn gebracht, is „plastic” voor ieder een begrip geworden. Met of zonder instemming dient geconstateerd te worden, dat voortaan blijkbaar allerlei artikelen voor dagelijks gebruik en tal van technische artikelen vervaardigd kunnen zijn uit plastic.

Economisch geïnteresseerden, die geen direct contact met de kunststoffenindustrie hebben, vragen zich wellicht af in hoeverre de industriële ontwikkeling, die met de opkomst van de plastics (kunststoffen) gepaard is gegaan, van belang is. Tevens rijst dan de vraag, hoe het in Nederland met de industriële activiteit op dit terrein gesteld is. In een tweetal artikelen zullen enkele aspecten van de industriële expansie op kunststoffengebied worden belicht

en een overzicht van de groei van de kunststoffenindustrie in Nederland worden gegeven¹⁾.

Over de aard van de kunststoffen of plastics moge eerst nog iets gezegd worden. Evenals er vele verschillende houtsoorten zijn en wij de meest uiteenlopende metalen kennen (men vergelijkte bijvoorbeeld kwik, aluminium, ijzer, goud), bestaan de kunststoffen in vele variëteiten.

Niet alleen damestasjes, regenjassen, kleurige kinderspeelgoed, bekertjes enz. worden gemaakt van plastic;

¹⁾ De toelaatbare omvang van deze artikelen, de beschikbare gegevens en het technisch karakter van het onderwerp stellen hierbij zekere grenzen. Voor een betrekkelijk uitvoerig overzicht van de technische en economische factoren, waarmede bij de verdere industrialisatie op kunststoffengebied rekening moet worden gehouden, zij verwezen naar het rapport van de in 1946 door het Ministerie van Handel en Nijverheid ingestelde kunststoffencommissie. Dit rapport is besproken door Mr E. J. Hamers, destijds secretaris van die commissie, in „E.-S.B.” van 28 Juli 1948.

ook nylon is een plastic, evenzo de reeds vóór de oorlog algemeen bekende materialen als bakeliet, kunsthoorn en celluloid. Kortom, er zijn tientallen qua chemische samenstelling verschillende kunststoffen, met dientengevolg zeer verschillende materiaaleigenschappen.

Wat de kunststoffen bij alle verschillen gemeen hebben, is het feit, dat ze bestaan uit relatief grote moleculen. Dit geldt trouwens ook voor natuurrubber en kunstrubber, voor eiwitten en cellulose. Deze grote moleculen (macromoleculen) bestaan uit duizenden atomen; stoffen, welke uit kleine moleculen bestaan, zoals water, zwavelzuur, suiker, hebben slechts een gering aantal atomen per molecuul (resp. 3, 7, 45).

Zowel de natuurlijke als de kunstmatige grote moleculen zijn gekenmerkt door een periodiciteit in hun opbouw, d.w.z. ze bestaan uit een aaneenschakeling van een of meer atoomgroeperingen, waarvan slechts een beperkt aantal atomen deel uitmaakt. Met andere woorden, steeds zijn kleine moleculen de bouwstenen geweest voor grote moleculen.

Er zijn globaal gesproken twee opbouw-principes van grote moleculen, waarmee de verdeling van de kunststoffen in twee verschillende groepen samenhangt:

1. *Kunststoffen met ketenvormige grote moleculen.* In het algemeen zullen deze ketenmoleculen bij verhoogde temperatuur zo bewegelijk worden, dat ze de onderlinge aantrekkingskrachten overwinnen en zich (zoals de moleculen in een vloeistof) vrij kunnen bewegen, d.w.z. het materiaal is in de regel smeltbaar, zonder ontleding, terwijl het bij afkoelen weer vast wordt. Dit zijn de zgn. *thermo-plastische kunststoffen*. Bekende voorbeelden zijn: nylon, polystyreene; polyvinylchloride, cellulose-acetaat, polymethylmethacrylaat (vliegtuigglass) enz. De verwerking van al deze kunststoffen is gebaseerd op hun smeltbaarheid.

2. *Kunststoffen waarvan de moleculen een ruimtelijk netwerk vormen.* Een kunststof, bestaande uit grote moleculen, die door vertakkingen in alle richtingen tezamen een netstructuur vormen, zijn onsmeltbaar. Temperatuurverhoging leidt weliswaar tot een verhoogde beweeglijkheid van de geleidingen van het net, maar dit kan hoogstens tot een verbreking van de netstructuur leiden (ontleding). De kunststoffen van deze soort worden aangeduid als zgn. *thermohardende kunststoffen*. Een bekend voorbeeld is bakeliet.

Bij deze kunststoffen geschiedt de vormgeving terwijl het materiaal nog in een smeltbare tussenphase verkeert. Tijdens de vormgeving, die onder warmte en druk geschiedt, speelt zich een chemische reactie af, die tot de vorming van grote netmoleculen leidt en het materiaal gaat daarbij over in een harde, onsmeltbare toestand.

Dat er zoveel verschillende kunststoffen van beide categorieën zijn, is een gevolg van het feit, dat een groot aantal verbindingen met kleine moleculen bestaat, die volgens bepaalde chemische reacties om te zetten zijn tot stoffen met grote moleculen. Bovendien kan men nog een aantal in de natuur aanwezige stoffen met grote moleculen, zoals cellulose, eiwitten, rubber, door chemische omzetting met uit kleine moleculen bestaande verbindingen tot bruikbare kunststoffen modificeren.

Het is de op steenkolen, petroleum en landbouwafvalproducten gebaseerde chemische industrie, die steeds meer een nieuwe producten levert, welke als kunststofbouwstenen kunnen dienen.

Sprekende over de kunststoffenindustrie kunnen wij onderscheiden de productie van kunststofgrondstoffen, de productie van kunststoffen en de verwerking van kunststoffen. Het zal i.v.m. het voorgaande geen verwondering wekken, dat de groei van de kunststoffenindustrie, wat betreft de grondstoffen en kunststofproductie, dient te worden gezien in het kader van de *bijzondere dynamiek, die de ontwikkeling van de chemische industrie kenmerkt.*

Dat overigens de verwerking van kunststoffen een dergelijk groot succes is geworden, kan vooral worden toegeschreven aan:

1. de bijzondere materiaaleigenschappen: mechanische eigenschappen, elektrische eigenschappen, chemische bestendigheid e.d., komen in geheel andere combinaties voor dan bij de klassieke materialen als metalen, glas, hout, keramiek, leer, enz. Met andere woorden, de kunststoffen hebben allerlei nieuwe technische mogelijkheden doen ontstaan;

2. de vele wijzen, waarop kunststoffen met andere materialen, zoals papier, textiel en hout, kunnen worden gecombineerd tot voor tal van doeleinden zeer bruikbare producten;

3. de mogelijkheid om massaproductie en het voldoen aan hoge tolerantie-eisen te laten samengaan.

Ontwikkeling van de chemische industrie en van de kunststoffenindustrie.

De chemische industrie heeft zich in de laatste decennia sneller ontwikkeld dan de meeste andere industrietakken. Hoezeer dit de laatste tien jaren in de Verenigde Staten het geval geweest is, demonstrenen de volgende cijfers:

TABEL I

Federal Reserve Board index of production.

(1935-1939=100)

	<i>Industrial production</i>	<i>Industrial chemicals</i>
1940	125	153
1949	176	415
1950	200	459

Een andere indicatie van de dynamiek van de chemische industrie is wel gelegen in het feit, dat in 1949 ongeveer 40 pCt van de omzet van een aantal chemische concerns in de Verenigde Staten bestond uit producten, die in 1935 nog niet ontwikkeld waren. Het grootste chemische concern in de Verenigde Staten, Du Pont de Nemours, had in 1950 een omzet van \$ 1.297,5 mln, waarvan voor \$ 460 mln aan producten, die in sedert 1945 in gebruik genomen fabrieken gefabriceerd zijn! Sinds 1945 heeft Du Pont niet minder dan \$ 550 mln voor diverse uitbreidingen uitgegeven.

De grote expansie van de chemische industrie zou niet denkbaar zijn zonder:

1. *De grote rol, die de research hierbij speelt.*

Research is gericht op steeds grotere, betere en goedkopere productie van steeds meer basisproducten, tussenproducten en eindproducten; research is gericht op uitbreiding van de toepassingsmogelijkheden van eindproducten; research is gericht op de ontwikkeling van nieuwe producten, welke voor het eerst aan bepaalde toepassingen voldoen, waarmee soms de ontwikkeling van nieuwe procédés is gempeid enz.

Door de chemische industrie in de Verenigde Staten wordt gemiddeld 3 à 4 pCt van de omzet uitgegeven aan research. Het gemiddelde voor de hele industrie wordt op slechts ca 1,6 pCt van de omzet gesteld.

In Engeland is in 1948 door de chemische industrie (exclusief kunstzijde, synthetische vezels en teerdestillatie) 3,4 pCt van de omzet aan research uitgegeven.

2. *Het cumulatief effect van allerlei ontwikkelingen op chemisch gebied, ten gevolge van de sterke samenhang van de chemische industrie.*

Bijv. worden door grotere en goedkopere productie van basis- en tussenproducten, tal van andere producties gestimuleerd, welke deze basis- en tussenproducten als grondstof gebruiken. Een voor een bepaalde productie ontwikkeld nieuw procédé wordt wellicht na enkele jaren reeds ook voor andere producties ingevoerd.

Al deze factoren drijven in de richting van expansie en modernisering. Men kan het echter ook nog anders stellen: doordat procédés snel kunnen verouderen, producten in korte tijd door andere kunnen worden verdrongen, moeten chemische industrieën wel actief aan het ontwikkelingsproces deelnemen om van hun voortbestaan verzekerd te zijn. Dit zal meestal tot expansie leiden.

Gaat men de ontwikkelingsgeschiedenis van de chemische industrie na, dan blijkt, dat de eerste grote expansie samenhang met de opkomst van de synthetische kleurstoffen, in een latere periode volgde een grote expansie door de snelle toeneming van de kunstmestproductie, terwijl de laatste 15 jaar vooral door de kunststoffen, kunststrubbers en de volledig synthetische vezels grote expansiemogelijkheden zijn ontstaan.

De chemische industrie in de Verenigde Staten heeft in sterke mate van de laatstgenoemde expansiemogelijkheden geprofiteerd. Uit tabel 2 blijkt zowel de sterke ontwikkeling van de kunststoffenproductie, als de grote omvang, welke deze reeds heeft bereikt.

TABEL II.

Productie en verbruik van enige metalen en de kunststoffenproductie in de Verenigde Staten¹⁾.

	1939	1947-1949 gemiddeld
	(in short tons) ²⁾	
Aluminiumproductie	175.000	600.000
Koperproductie	728.000	808.000
Loodproductie	414.000	393.000
Loodverbruik	667.000	1.074.000
Zinkproductie	584.000	617.000
Zinkverbruik	718.500	887.000
Kunststoffenproductie ³⁾	106.000	730.000

¹⁾ Ind. Eng. Chem. Juni 1950.

²⁾ 1 short ton = 2.000 lbs = 907 kg.

³⁾ Inclusief lakharsen, kunstharlijmen; exclusief kunststrubbers en volledig synthetische vezels.

De waarde van de in 1949 geproduceerde kunststoffen (ca 800.000 short tons) bedroeg \$ 375 mln, van de in dat jaar geproduceerde aluminium (ca 600.000 short tons) slechts \$ 160 mln.

De kunststoffenproductie heeft in 1950 een omvang van ca 1.100.000 short tons bereikt. In 1935 bedroeg de kunststoffenproductie in de Verenigde Staten nog slechts ca 47.500 short tons!

Na de Verenigde Staten is Groot-Brittannië momenteel het belangrijkste kunststoffen producerende land. Van 1938 tot 1948 nam de productie toe van 30.000 tot 130.000 metrieke ton.

De in 1948 aanwezige productiecapaciteit werd geschat op 185.000 metrieke ton per jaar. Men is bezig deze capaciteit uit te breiden tot 339.000 ton per jaar in 1953. Men verwacht, dat de kunststoffenproductiecapaciteit dan 12,5 pCt zal uitmaken van de totale capaciteit van de Britse chemische industrie, exclusief kunstzijde, synthetische vezels en teerdestillatie. (Bedoeld zijn hier capaciteiten uitgedrukt in geld²⁾). Houdt men echter rekening met het feit, dat in het totale bedrag voor de capaciteit van de chemische industrie ook begrepen zijn de grondstoffen en tussenproducten voor de kunststoffenfabricage, dan mag worden aangenomen, dat in 1953 zeker ca 20 pCt van de dan aanwezige capaciteit verband houdt met de kunststoffenindustrie!

De jaarproductie van de Duitse kunststoffenindustrie bedroeg in 1939 ca 100.000 ton (Duitsland had destijds de hoogste kunststoffenproductie per inwoner); na een toeneming van deze productie tijdens de oorlog trad na

¹⁾ „Report on the Chemical Industry 1949”, Ass. of Brit. Chem. Manufacturers.

de oorlog een ernstige stagnatie op. In 1947 werd in Duitsland nog slechts 22.800 ton geproduceerd, in de beide volgende jaren resp. 39.200 ton en 62.000 ton, in 1950 80.000 ton, terwijl men in 1952 weer een productie van 100.000 ton denkt te bereiken. De productiewaarde voor de kunststoffen producerende en verwerkende industrie tezamen wordt voor 1950 gesteld op ca 600 mln DM.³⁾.

De totale productie van de Benelux zal een omvang hebben bereikt van omstreeks 25.000 ton per jaar.

De ontwikkeling van de productie van kunststoffen en de benodigde grondstoffen in Nederland.

Door het ontbreken van voor publicatie vatbaar gedetailleerd statistisch materiaal kan slechts globaal worden aangegeven wat de laatste jaren tot stand is gebracht.

1. Thermohardende kunststoffen, exclusief lakharsen.

Phenolharsen.

Op de fabricage van phenolharsperspoeders, waarin behalve hars en vulstof nog diverse andere bestanddelen worden verwerkt, hebben zich drie bedrijven toegelegd. Men gaat hierbij uit van zelf geproduceerde phenolhars. Twee van de drie bedrijven begonnen hun productie ca 10 jaar geleden, terwijl het derde bedrijf weliswaar reeds geruime tijd vóór de oorlog perspoeders fabriceerde, doch uit geïmporteerde hars. Tijdens de oorlog is dit bedrijf zelf hars gaan produceren.

De harsproductiecapaciteit is sinds 1945 minstens verdubbeld. Aangenomen mag worden, dat de productie van phenolperspoeder inmiddels een omvang van meer dan 5.000 ton per jaar heeft bereikt. Deze productie komt wel ongeveer overeen met het huidige binnenlandse verbruik.

Een aantal bedrijven produceert phenolharlijmen en phenolimpregneerharsen (o.a. als bindmiddel voor gelaagd materiaal). Verschillende van deze bedrijven zijn hiermede na 1945 begonnen.

Grondstoffen.

De binnenlandse productie van phenol en cresol uit steenkolenteer (1948, ca 1.200 ton) is onvoldoende om de behoefte van de Nederlandse phenolharsproducenten te dekken. (Import van phenol in 1948 ca 300 ton, de huidige importbehoefte is echter belangrijk groter). Vooral sedert het conflict in Korea heeft zich over de hele wereld een ernstig phenoltekort gemanifesteerd, waarvan de Nederlandse verwerkers de ernstige nadelen ondervinden. Het is daarom van veel belang, dat de Staatsmijnen binnen afzienbare tijd synthetische phenol zullen produceren.

Het tweede bestanddeel, dat men voor de harsvorming nodig heeft, formaline, wordt geheel uit het buitenland, voornamelijk uit België en Duitsland, geïmporteerd. (Import in 1948 ca '3.100 ton).

In plaats van formaline kan ook furfural gebruikt worden. Deze verbinding wordt in de Verenigde Staten op grote schaal uit landbouwafvalproducten verkregen. De afgelopen jaren is in Nederland op semi-technische schaal de mogelijkheid van furfuralproductie onderzocht.

De phenolperspoeders bestaan voor ongeveer de helft uit vulstof. In hoofdzaak wordt als zodanig houtmeel toegepast. Enkele Nederlandse bedrijven hebben zich op de productie van de betreffende speciale houtmeelsoorten toegelegd.

Ureumharsen.

Terwijl men in verschillende landen de productie van ureumperspoeders reeds jaren vóór de oorlog ter hand nam, is in Nederland nog maar kort geleden één bedrijf met de productie van deze perspoeders begonnen. De

³⁾ Gegevens ontleend aan „Chemie und Industrie”, Maart 1951.

import van deze perspoeders bedroeg in 1946 ca 100 ton, in 1947 ca 430 ton, in 1948 ca 600 ton. Het verbruik van ureumperspoeders neemt de laatste jaren belangrijk toe in verband met de aantrekkelijke kleurmogelijkheden, maar bovendien, nu ten gevolge van de phenolschaarste, phenolperspoeders niet altijd in de gewenste quanta te verkrijgen zijn.

De productie van ureumlijmen heeft sedert het einde van de oorlog een grote vlucht genomen. Verschillende bedrijven hebben zich op de productie van deze kunstharslijm toegelegd, welke voor vele toepassingen de plaats ingenomen heeft van producten van dierlijke of plantaardige oorsprong.

Tevens worden nu ook in Nederland ureumharsen toegepast voor het kreukvrij maken van weefsels.

Grondstoffen.

Ureum wordt reeds op beperkte schaal door de Staatsmijnen geproduceerd. Een belangrijk grotere productie (6.000 ton per jaar) is in voorbereiding.

De tweede grondstof, *formaline*, moet, zoals hiervoor reeds is opgemerkt, worden geïmporteerd.

Melamineharsen.

Voor diverse toepassingen zijn melamineharsen, ondanks de hogere prijs, boven phenol- en ureumharsen te prefereren. De fabricage van deze harsen kon nog niet in Nederland worden gerealiseerd, omdat deze door octrooiën is beschermd en van de betreffende buitenlandse firma geen licentie kon worden verkregen.

Kunsthooorn.

De drie Nederlandse kunsthooornfabrieken konden vóór de oorlog niet alleen de Nederlandse markt voorzien, maar exporteerden bovendien naar vrijwel alle landen. In de oorlog stagneerde de productie ten gevolge van caseïnegebrek. Na de oorlog is de productie weer geleidelijk op gang gekomen. De productie-omvang is in de orde van 500 ton per jaar.

2. Thermoplastische kunststoffen.

Polyvinylchloride.

De Koninklijke Shell heeft na de oorlog te Pernis een polyvinylchloridefabriek gebouwd, die thans in productie is. De fabriek is gebaseerd op een productiecapaciteit van ongeveer 2.000 ton per jaar. Een dergelijke productie zou aanvankelijk de binnenlandse verwerking, welke de 1.000 ton per jaar nog niet te boven zal gaan, overtreffen. Zodra de verwerking van polyvinylchloride in Nederland zich verder ontwikkelt, zullen er belangrijk grotere quantiteiten dan 1.000 ton per jaar verbruikt worden.

Enkele na-oorlogse invoercijfers zijn: 1946 56 ton, 1947 380 ton, 1948 ca 500 ton.

Grondstoffen.

De grondstoffen voor polyvinylchloride, aetheen en chloor zijn in voldoende mate uit de binnenlandse productie beschikbaar.

De verwerking van polyvinylchloride veroorzaakt echter nog een behoefte aan belangrijke quantiteiten van andere grondstoffen. Om uit polyvinylchloride soepele producten te verkrijgen, zoals die algemeen bekend zijn in de vorm van plastic regenjassen, tassen, horlogebandjes, draadisolatie enz., is het n.l. noodzakelijk het polyvinylchloride met aanzienlijke hoeveelheden van zgn. *weekmakers* te verwerken. Er worden tal van verschillende weekmakers gebruikt, maar de belangrijkste zijn toch wel dioctylphtalaat en tricresylphosfaat.

Dioctylphtalaat wordt in Nederland gefabriceerd. Het hiervoor benodigde phtaalzuuranhydride, dat ook voor de

lakharsindustrie een belangrijke grondstof is, is echter zeer schaars. Het is evenwel een gelukkige omstandigheid, dat de Staatsmijnen onlangs met productie op beperkte schaal zijn begonnen. Na verloop van tijd zal de phtaalzuuranhydride-productie tot ca 1.800 ton per jaar worden opgevoerd. De voor dioctylphtalaat benodigde octylalcohol moet worden geïmporteerd.

Na de oorlog is door één van de Nederlandse teerdestillatiebedrijven een fabriek opgericht voor de productie van o.a. tricresylphosfaat. Jammer genoeg moest deze fabriek eind vorig jaar worden stilgelegd, waarbij grondstoffengebrek een zekere rol heeft gespeeld.

Nylon.

Nylon heeft de afgelopen 10 jaar in het bijzonder als kunstvezel grote betekenis gekregen. De huidige productie in de Verenigde Staten bedraagt ongeveer 100 mln lbs per jaar en men verwacht in 1952 190 mln lbs te fabriceren.

Als kunststof heeft nylon, ondanks de relatief hoge prijs, ook betekenis gekregen en wel speciaal voor die toepassingen, waarbij aan hoge mechanische eisen moet worden voldaan.

Het is daarom voor Nederland van groot belang, dat de A.K.U. het initiatief heeft genomen tot de productie van het met nylon overeenkomende polycaprolactam. Op semi-technische schaal wordt reeds geproduceerd. De fabriek, welke te Emmen gebouwd wordt, zal voorlopig 1.200 ton polycaprolactam produceren, waarvan 900 ton voor de textielindustrie zal worden verwerkt tot garens en vezel (600 ton Enkalongaren, 300 ton Enkalonvezel) en 300 ton voor de kunststoffenindustrie. Dit laatste product Akulon, zowel in de vorm van cilindrische staven, als in de vorm van spuitgietskorrrels.

Grondstoffen.

De kunststof caprolactam zal door de Staatsmijnen voor de A.K.U. worden gefabriceerd, en wel via een aantal tussenstadia uit phenol. Een belangrijk gedeelte van de door de Staatsmijnen te produceren synthetische phenol zal hiervoor worden gereserveerd.

Methacrylaatkunststoffen.

Na de oorlog is in Nederland een bedrijf opgericht, dat zich bezighoudt met de fabricage van doorzichtig plaatmateriaal op methacrylaatbasis.

Thermoplasten, die niet in Nederland worden gefabriceerd.

Van de thermoplasten, welke niet in Nederland worden gefabriceerd, zijn vooral *polystyreen*, *cellulose-acetaat* en *polyaetheen* van belang. Hoewel de huidige kunststofverwerkende industrie zonder deze kunststoffen niet denkbaar is, kan er voorlopig van productie in Nederland geen sprake zijn. De voornaamste reden is wel, dat een rendabele productie van deze thermoplasten een veel grotere omvang zou moeten hebben dan in Nederland zou kunnen worden afgezet. Deze moeilijkheid zou eventueel wat de cellulose-acetaat betreft kunnen vervallen, indien een belangrijk gedeelte er van tot kunstzijde zou worden verwerkt.

De invoer van polystyreen en van cellulose-acetaat bedroeg in 1948 resp. ca 400 en ca 200 ton.

3. Lakharsen.

Kort voor, tijdens en na de oorlog zijn in Nederland in totaal 4 bedrijven opgericht voor de fabricage van lakharsen, terwijl ook enkele van de grootste verffabrieken zich met de lakharsfabricage zijn gaan bezighouden.

Deze ontwikkeling is van veel belang, omdat de toepassing van kunstharsen als verfbindmiddel steeds meer op de voorgrond treedt.

Dat de uitstekend ontwikkelde Nederlandse verf-industrie de voornaamste kunstharsen uit het eigen land kan betrekken, betekent een belangrijke deviezenbesparing.

Genoemd kunnen worden: alkydharsen, (gemodificeerde) phenolharsen, maleïnaatharsen, ureumharsen, gestyreniseerde oliën.

Grondstoffen.

Import: drogende oliën, colophonium, phtaalzuuranhydride, maleïnezuuranhydride, gesubstitueerde phenolen, ureum, formaldehyde, styreen, enz.

Binnenlandse productie: drogende en niet drogende oliën uit geïmporteerde zaden, glycerine, vetzuren, phtaalzuuranhydride, ureum, butylalcohol, enkele weekmakers.

In het tweede deel van dit artikel zal nog iets worden gezegd over resp. de ontwikkeling van de kunststoffenverwerking, research en industriële samenwerking en de ontwikkeling van de kunststoffenindustrie als bijdrage tot de industrialisatie.

Delft.

H. F. J. FREUTEL, chem. drs.

LONDON LETTER

You can accuse me, if you like, of crying „sour grapes”, because my forecast of a „Dunkirk” speech by Mr. Churchill was a flop. But there is a sense of bewilderment here at the absence of any real official guidance in the small matters. It is true quite that Mr. Butler, the new Chancellor of the Exchequer has announced several decisions. Imports are to be cut by £ 350 millions, but the details are lacking. The holiday allowance is to be reduced, but, with the possible exception of Switzerland, any saving on this account will have to wait until next year. An excess profits tax will start next January but the details will have to come later. The bank rate has been lifted by $\frac{1}{2}$ per cent. and there may be more to come — later.

The excuse for this delay is that the country's plight is so bad that the new government must have time to size up the details of the true position. Yet Parliament has been wrangling this week whether or not the Home Guard should be re-formed, and if so, whether women should be allowed to join. It will need a very able pleader to convince some of us, that this is a high priority job.

If the Ministers want to measure up to their jobs — and this in certain circumstances could be a very worthy proposition — why was the new Parliament not adjourned? Had this been done, the Ministers could have got on with their jobs, Mr. Churchill could have seen Mr. Truman and had that cosy chat weeks earlier and Parliament could have met to do real business on the considered Tory plan early in the New Year, if not before Christmas. The idea is perhaps a little unusual, but that is an argument in its favour, not against it. Then there is the constitution. Since the British constitution is not a written one, it is probably as flexible as most. So that objection cannot stand long. Once the plan had been made, an emergency Budget could have been presented and passed through the House by April. As it is, Ministers are stalling; they are trying to conceive the master plan and attend the House. By the time that Mr. Churchill comes back from the United States and Parliament reassembles April will be heading into sight, and the economic life of the country will be slowed down „till after the Budget”.

Meanwhile the cost of living is still rising; the price of milk will rise before this Letter is printed. Because of new subsidy arrangements, food will eventually cost £ 25 millions more. And the man in the street wonders if there

is a crisis at all, for all the signs that are not coming out of Whitehall. The financial centre is clearly puzzled. „The Investors' Chronicle” index is divided into 33 sub-sections and each of these is lower than a month ago; gilts, commodities, industrials, insurance, and mining — the whole lot are indiscriminately down. Of course, the indices are lower, for stockbrokers and their clients are not sure whether we are heading for deflation or inflation. By lowering prices, the financial centre is making sure that it will not be caught out. In any case, there is the cloud of the excess profits tax on the horizon — the rain will come in another four months.

Now, I should not like readers to think that I consider the government are alone in conducting this phoney war.

When the bank rate went up, the Socialists started up the story that the bankers, the City, the financiers — a word with a sinister ring in most areas of the United Kingdom — were being paid for their services in getting the Tories back into power. Presumably, the implication is that the 20,000 people in 21 different places, mentioned in last month's Letter, were bought over in some mysterious and hence unsavoury manner. The implication is, of course, beneath the dignity of the people concerned to notice; let alone deny, or demonstrate that the banks were losing vast capital resources by the change in the bank rate. The story will be repeated and it will lose nothing in the repetition. It never does. And those who disbelieve at first will be won over because it has not been disproved.

These first few months are going to prove very telling in the fortunes of the Tory party. When the Socialists first came to power they made mistakes. In the early months, they could hardly believe that after years and years of struggle, they had arrived where they wanted to be. And did they appear to be surprised? So they celebrated by trying to do all the things they had thought of. „While we are here, we shall act big”. They ignored the suggestion implicit in this motto, that they were afraid that when the Parliament was over, they would be out in the wilderness unable to achieve any more dreams. By being fearful, by panicking they made sure that the bogey-man would materialise. After the Parliament was over they were shorn of power and later were out of power completely, unable to realise any more dreams.

And the Tories are making a similar mistake. By being careful, afraid lest the remedy will enable opponents to say temporarily that the Tories want, say, unemployment, or some form of control and firm direction, they are creating the conditions which will ensure their ultimate defeat.

You might object that I am being too hard on the government. Well, I judge them on two points. What they said about the earlier governments' procrastination; and the matters which seem to be occupying their thoughts.

And now to leave the politicians and switch on the television. The Post Office is to start a drive to get people to buy television licences. A calculation has been made that about 100,000 sets are being operated without a licence. This is a large figure but it is not a true index of dodging the column. A licence for a radio set costs £ 1 for a year; a licence for a television set, including a radio licence, costs £ 2 a year. A large number of people I meet think that the television licence costs £ 2 and this with the radio licence costs a total of £ 3, whereas the radio is already included. Others think the new licence is needed when the radio licence expires, while yet others consider that the radio licence, bought perhaps only recently, becomes worthless. In fact, the old radio licence can be traded in at the time of purchasing the television licence.

According to the official figures, 958,500 television licences had been issued at the end of August 1951. At that time, only two transmitters were working — London

and Birmingham, and one near Manchester was preparing to open. The trade reckons that 1,272,000 sets have been made since the beginning of 1948. This certainly shows a wide discrepancy. In 1948, the number of sets available on demand in the shops was small — and they were concentrated in the London receiving area. That area is much larger than the Metropolis, television is regularly and well received up to 70 miles away. Now, sets are more readily available, hire purchase facilities are being granted, and the area of potential sales has been enlarged.

Date	Licences	Production	Availability Index
Dec. 1948.....	92,800	91,200	98.2
Dec. 1949.....	239,300	302,400	126.4
Dec. 1950.....	586,600	842,400	143.6
Aug, 1951.....	958,500	1,272,400	132.6

The table indicates that the number of licences taken out is now marching very well in step with the number of sets produced. In fact, of course, the reverse is true. The manufacturers are keeping supply in line with demand.

Various adjustments have to be made to the figures. There are the 100,000 viewers who are not paying licences; that brings the number of sets in use up to 1,058,500. That would bring the availability index down to 120.0. The production figures include those sets which have been destroyed, worn out or are not being used. How many sets have suffered that fate is virtually impossible to estimate, but it would reduce the availability index. In addition, the production figures include sets made for despatch to Manchester, ready for the opening of Holme Moss in the early days of September.

It is still too early to calculate a reliable density of television sets to the population. For one thing, only the vaguest estimate has been made of the number of people living in the areas now covered. That is, of course, one consequence of the freak distribution of television reception. Assuming that the number at the end of August was 18 millions, the number of persons per licence was roughly 19. This compares with a density of one radio licence per 4.4 persons for the whole country. As the figure of 18 millions is admitted by the BBC to be very conservative — and consequently is probably much higher — the density figure must be reckoned to be low. I doubt if one per person in four has a television set in the reception areas.

Meanwhile the television industry will be affected by the rearmament drive taking away labour and raw materials for the building of a transmitter for the West of England, and another for Scotland. The assembly of sets will also be affected by the same considerations. And there has, within the last day or so, been a hint that the purchase tax on a set, now $66\frac{2}{3}$ per cent. on the wholesale price, will be raised when the next Budget is presented in traditional and leisurely manner — next April.

London, November 30, 1951.

HENRY HAKE.

BOEKBESPREKING

Dr L. Hornstra Sr: De mens in de organisatie van de arbeid.
N.V. Noord-Hollandsche Uitgevers Mij, Amsterdam
1951, 160 blz., f 8,50 geb.

„De mens in de organisatie van de arbeid” van Dr L. Hornstra bevat een bedrijfsorganisatorisch en een bedrijfspsychologisch gedeelte. In het eerste deel wordt een aantal fundamentele begrippen als functie, taak, middelen, verantwoordelijkheid en bevoegdheid behandeld. Deze begrippen keren in het tweede deel terug in het licht van schrijvers’ bedrijfspsychologische visie. Dr Hornstra stelt

nl. de driftbevrediging in de arbeid centraal. Psychologisch zijn niet de handelingen, die iemand in een functie verricht, het belangrijkste, maar de bevrediging, die hij in dit werk vindt. Deze bevrediging is, grotendeels onbewust, gebaseerd op het driftsleven van de functionaris. Een goede beroepskeuze is een keuze van dat beroep, dat past bij de driftstructuur; een functie is een gedelegeerde bevredigingsmogelijkheid; een organisatie is een complex van normen, waarbinnen bevrediging van onbewuste driften mogelijk is.

Het gebrek aan vreugde in de arbeid van vele functionarissen ligt dikwijls in een gebrek aan bevredigingsmogelijkheden (routinekantoorarbeid). Het begrip driftbevrediging wordt op Freudiaanse wijze benaderd en toegelicht; de matroos met zijn verlangen naar de „moederlijke vrouw”, een beroepsmilitair met zijn machtsdrang, de turnlerares met haar verdrongen homoseksuele tendenties, de mannequin met haar exhibitionistische inslag.

Dr Hornstra geeft meer een visie dan bewijs, hoewel naast het poveren de adstructie niet ontbreekt. Hij ontkomt niet geheel aan het gevaar van de eenzijdigheid, doordat hij de geestelijke componenten van de arbeid, zo niet principieel, dan toch praktisch dikwijls reduceert tot sublimaties van biotische driften. Maar de grote waarde van dit boek ligt in het benadrukken van de onbewuste, in de ouderwetse psychotechniek en in de beschouwingen van de zijde van organisatiedeskundigen zo vaak verwaarloosde, drijfveren, die zo belangrijk zijn voor het juist zien van de mens in de organisatie van de arbeid. Gewapend met het beeld, dat Dr Hornstra schildert, zal men voorzichtiger en met minder ongelukken problemen aansnijden als beroepsclassificatie, arbeidsdeling en dergelijke.

Dit boek plaatst ons voor problemen, meer dan het oplossingen biedt — en als zodanig heeft het een behoefte, zij het niet altijd een bewuste behoefte, „bevredigd”.

Eindhoven.

Mr M. H. K. v. d. GRAAF.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

Het passeren van de ultimo had ook ditmaal weinig repercussie op de geldmarkt. Er viel een enigszins toegenomen vraag naar callgeld van de zijde der discontohandelaars te constateren, maar op de callrente, die nu reeds maandenlang 1 pCt bedraagt, had dit geen invloed. De markt-disconto's vertoonden een lichte stijging. Zo noteerde Januari-papier $1-1\frac{1}{8}$, Februari $1\frac{3}{16}$ en Maart $1\frac{3}{16}-1\frac{1}{4}$ pCt. De betekenis dezer stijging was echter gering, daar dit korte papier de laatste tijd practisch toch niet te krijgen is.

De kapitaalmarkt.

Het koersniveau op de aandelenmarkt bleef gedurende de verslagweek vrijwel stabiel. Aandelen en claims Unilever vertoonden zelfs een krachtig herstel, waardoor althans een gedeelte van de koersdaling, die sinds het bekend worden der emissie plaatsvond, werd ingehaald.

De aankondiging van enige herkapitalisaties, nl. van de Nederl. Ford met 50 pCt en van de Nederl. Dok met 30 pCt, was geschikt om de aandelenbeleggers er aan te herinneren, dat er nog uitzonderingen bestaan op de regel, dat belegging in Nederlandse aandelen de laatste jaren, ondanks inflatie, devaluatie, oorlogsdreiging enz., over het algemeen slechts ongunstige resultaten oplevert.

De Minister van Financiën bevestigde, in een antwoord op vragen, het vermoeden, dat de (beperkte) toelating van prolongatiecrediet slechts nolens volens is geschied, en wel teneinde grote koersdalingen als gevolg van de belangrijke aandelenemissies te voorkomen. Van overheids-

wege wordt nl. gemeend, dat de beschikbare liquiditeiten onvoldoende waren om de vereiste stortingen te kunnen financieren.

Op de obligatiemarkt duurt de emissiestroom nog steeds voort. De tweede 4½ pCt lening Prov. Noordbr. Electr. Mij. groot f 10 mln, werd voltekend; thans vraagt de Noord-holl. Electr. Mij. (P.E.G.E.M.) f 10 mln en de Zeeuwsche Electr. Mij. (P.Z.E.M.) f 7 mln, beide à 4½ pCt. Op de lening Vlaardingen — rente de eerste 14 jaar nul en de volgende 16 jaar 10 pCt — werd het oorspronkelijk gevraagde bedrag ad f 3 mln ingetekend. Thans komt Arnhem met twee bijzondere leningen, tezamen groot f 5 mln. Hiervan is één de eerste tien jaar renteloos, de andere de laatste tien jaar van de looptijd van 20 jaar. Het aantal „burgerzinningen” van gemeenten is de laatste tijd niet meer te tellen.

Ook de pandbrievenmarkt is in beweging. De Hypotheekbank voor Nederland, de Friesch Groningsche Hyp.B. en de Westlandsche Hyp.B. zijn er toe overgegaan, 4½ pCt pandbrieven beschikbaar te stellen.

Van levensverzekeringszijde werd in „De Verzekering-bode” een pleidooi geleverd voor een gezamenlijke actie van institutionele beleggers — verenigd in het Beleggersfront — om verdere rentestijging tegen te gaan, waarbij dan tevens zou worden getracht de bevoegdheid van debiteuren tot vervroegde aflossing te beperken. Inderdaad heeft het levensverzekeringsbedrijf, dat vermoedelijk praktisch volbelegd of zelfs vooruit belegd is, uit dezen hoofde weinig belang bij een dergelijke stijging, die bovendien de drang tot premieverlaging waarschijnlijk nog zou versterken.

23 Nov. 1951. 30 Nov. 1951

Aand. indexcijfers.

Algemeen	143,7	144,3
Industrie	204,6	205,3
Scheepvaart	174,2	173,9
Banken	118,1	-120,8
Indon. aandelen	46,4	46,6

Aandelen.

A.K.U.	161 ¹ / ₄	162
Philips	168 ³ / ₄	167 ³ / ₄
Unilever	172	179 ¹ / ₄
H.A.L.	177 ³ / ₄	182
Amsterdam Rubber	93 ¹ / ₂	93 ¹ / ₂
H.V.A.	101	103 ¹ / ₄
Kon. Petroleum	285 ¹ / ₄	283

Staatsobligaties.

2½ pCt N.W.S.	71 ³ / ₈	70 ³ / ₄
3-3½ pCt 1947	85 ¹⁵ / ₁₆	85 ¹¹ / ₁₆
3 pCt Invest. certif.	87 ⁹ / ₁₆	87 ¹³ / ₁₆
3½ pCt 1951	93 ¹⁵ / ₁₆	93
3 pCt Dollarlening	94 ¹ / ₂	94 ¹ / ₂

J. C. B.

Abonneert U op de E.-S.B.

STATISTIEKEN

DE NEDERLANDSCHE BANK.
(Voornaamste posten in duizenden guldens).

Data	Munt en muntmateriaal	Vorderingen en geldswaardige papieren, luidende in buitenlandse geldsoorten	Buitenlandse betaal-middelen 1	Vorderingen in guldens, voortvloeiende uit betalings-accoorden	Voorschotten in rekening courant
29 Oct. '51	1.201.241	893.676	8.038	295.547	217.264
5 Nov. '51	1.201.316	908.138	8.480	293.335	222.076
12 Nov. '51	1.201.432	980.900	5.822	306.623	220.338
19 Nov. '51	1.201.449	819.305	6.484	297.077	219.807
26 Nov. '51	1.201.042	889.428	7.143	289.898	220.975
3 Dec. '51	1.201.032	941.344	7.511	283.077	204.361

Data	Bankbiljetten in omloop	Saldi in rekening courant				
		Totaal	's Rijks Schatkist	's Rijks Schatkist bijzondere rekening	Saldi voortvloeiende uit betalings-accoorden	Andere saldi van niet-ingezetenen
29 Oct. '51 ..	2.840.583	2.239.709	1.252	1.745.366	237.825	113.415
5 Nov. '51 ..	2.844.175	2.286.035	44.342	1.745.366	231.058	113.622
12 Nov. '51 ..	2.806.237	2.340.529	39.170	1.745.366	234.106	113.570
19 Nov. '51 ..	2.807.007	2.299.490	40.902	1.745.366	209.662	113.238
26 Nov. '51 ..	2.843.312	2.325.305	46.664	1.745.362	226.143	113.469
3 Dec. '51 ..	2.908.654	2.296.239	25.612	1.762.343	244.622	113.726

DE JAVASCHE BANK.
(Voornaamste posten in duizenden guldens)

Data	Munt, muntmateriaal, goud en deviezen-certificaten	Vorderingen in vreemd courant betaalbaar	Deviezenfondus valutarekening	Disconto's en voorschotten op onderpand betaalbaar in eigen courant	Voorschotten aan de Regering v. d. Rep. der V.S.I.
31 Mrt '47	477.080	35.363	542.245	348.235	255.201
31 Oct. '51	1.437.878	283.365	528.150	637.819	1.238.109
7 Nov. '51	1.060.171	290.470	500.596	788.755	1.088.909
14 Nov. '51	1.437.878	290.482	514.674	707.128	1.150.940
21 Nov. '51	1.437.878	300.644	503.033	721.313	1.148.643

Data	Bankbiljetten in omloop	Deviezenfondus buitenlandse passiva	Rekening courant saldi		
			Van de Regering van de Rep. der V.S.I.	Bijzondere rekening inzake de E.C.A. hulp	Van anderen
31 Mrt '47	453.816	268.697	—	—	895.911
31 Oct. '51	2.918.203	279.074	—	—	777.038
7 Nov. '51	2.937.188	282.604	—	—	731.525
14 Nov. '51	2.972.016	284.874	—	—	746.462
21 Nov. '51	2.981.739	267.772	—	—	800.540

Muntbiljettencirculatie per 31 Mrt. 1947 f 646.830.979

Muntbiljettencirculatie per 31 Oct. 1951 f 339.929.773

Muntbiljettencirculatie per 7 Nov. 1951 f 338.954.254

Muntbiljettencirculatie per 14 Nov. 1951 f 344.928.432,50

Muntbiljettencirculatie per 21 Nov. 1951 f 344.784.497

INDEXCIJFERS VAN BRUTO-LONEN EN SALARISSEN VAN
MANNELIJKE ARBEIDSKRACHTEN IN NEDERLAND 1) 2).

(30 Juni 1947 = 100).

Maand	Lonen en salarissen volgens regelingen			
	Nijverheid (gemiddelde van 40 takken)	Landbouw (akkerbouw en veehouderij)	Transport	Nijverheid, landbouw en transport
30 Juni 1947 ..	100	100	100	100
31 Dec. 1947 ..	104	100	100	103
30 Juni 1948 ..	105	106	101	104
31 Dec. 1948 ..	108	109	104	108
30 Juni 1949 ..	109	113	109	109
31 Dec. 1949 ..	109	113	109	109
30 Juni 1950 ..	114	119	114	115
31 Dec. 1950 ..	120	125	120	121
30 Juni 1951 ..	126	131	126	127
31 Oct. 1951 ..	127 ³⁾	131 ³⁾	126 ³⁾	127 ³⁾

1) Bron: C.B.S. 2) Exc. kinderbijslag. 3) Voorlopige cijfers.

vacatures

De N.V. KONINKLIJKE PAKETVAART-MAAT-SCHAPPIJ vraagt voor haar kantoren in Indonesië, standplaats te Djakarta

EEN ACCOUNTANT

lid N.I.V.A. of V.A.G.A.

die bij gebleken geschiktheid t.z.t. belast zal worden met de leiding van de Administratieve en Contrôlediensten aldaar.
Leeftijd niet boven 38 jaar. Kennis van belastingzaken strekt tot aanbeveling.

Schriftelijke sollicitatie's met uitvoerige opgave van opleiding, practijk enz. en bijgesloten pasfoto te richten aan de K.P.M., afdeling Personeel, „Het Scheepvaarthuis", Amsterdam-C.

diversen

Ideaal Huis

nieuw, ruime kamers, par-
ket, c. verw. Gemakkelijk on-
derhoud, compl. badkamer,
werksp. keuken, f 27.900.—
Met vestigingsverg. Voorjaar
gereed. Uitst. geldbelegging.
Bij station Leidschendam—
Voorburg en blauwe tram.
Inl. „De Burcht", Parkweg
7, Voorburg, Tel. 779555.

Koninklijke
Nederlandsche
Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants
Schiedam

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van Prof. P. Hen-
nipman, Prof. P. B. Kreukniet, Prof. H. W.
Lambers, Th. Ligthart, Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart, Prof. F. de Vries,
Prof. J. Zijlstra.

Abonnementsprijs f 22.50; fr. p. post f 23.60;
voor studenten f 19.—; franco per post f 20.10

Abonnementen worden aangenomen door de
boekhandel en door de uitgevers

DE ERVEN F. BOHN TE HAARLEM

Begin Januari 1952 verschijnt de nieuwe
maandelijkse uitgave

CONJUNCTUUR

een internationaal financieel-economische „digest"
onder redactie van Mr. Paul Catz

Wat de moderne mens vooral ontbreekt,
is de tijd om zich op de hoogte te houden
van de ontwikkeling in andere landen en
van commentaren en opvattingen van bui-
tenlandse auteurs.

CONJUNCTUUR

maakt het hem gemakkelijk.

Het publiceert iedere maand een keur
van artikelen, ontleend aan tientallen van
de belangrijkste financiële en economische
buitenlandse organen.

Deze artikelen uit de wereldpers zijn zorg-
vuldig door de redactie geselecteerd en des-
kundig vertaald.

- * 64 pagina's in handig zakformaat.
- * Abonnementsprijs f 15.— per jaar.
- * Vraagt een proefnummer aan de
administratie:

O. Z. Voorburgwal 241, Amsterdam C.,
Telefoon 36628—40265.

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W.)
Telefoon Redactie en Administratie 38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam
Redactie-adres voor België: Seminarie voor Gespecialiseerde Economie
14, Universiteitstraat, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W.).
Bankiers: Banque de Commerce, Brussel.

Abonnementsprijs, franco per post, voor Nederland 26,— per jaar,
voor België/Luxemburg f 28,— per jaar, te voldoen door storting van
de tegenwaarde in Belgische francs bij de Banque de Commerce te
Brussel of op haar Belgische postgirorekening no 260.34.

Uniegebieden en Overzeese Rijkdelen (per zeepost) f 26,—, overige
landen f 28,— per jaar.

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden
beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk,
Rotterdam (W.).

ADVERTENTIES

Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Firma
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 693000
toestel 6). Advertentie-tarief f 0,43 per mm. Contract-tarieven op
aanvraag. Rubrieken „Vacatures" en „Beschikbare krachten" f 0,60
per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht
voor om advertenties zonder opgaf van redenen te weigeren.

Losse nummers 75 cents, resp. 10 B. francs.